

PORADNIK

bibliotekarza

MIESIĘCZNIK

TREŚĆ

ANNA BAŃKOWSKA. Komisja Edukacji Narodowej — ludzie i idee. Rozmowa z Prof. Dr Bogusławem Leńnodorskim	97
ANDRZEJ K. GUZEK. Komisja Edukacji Narodowej. Dwusetna rocznica powstania	103
WOJCIECH IWANOWSKI. Medal Komisji Edukacji Narodowej	111
JADWIGA BIEŃKOWSKA, MATYLDA TORBIN. Komisja Edukacji Narodowej. Bibliografia	112
EWA POKUSA. Komisja Edukacji Narodowej. Lekcja biblioteczna-tematyczna dla uczniów klas 1—2 licealnych	118
BARBARA PETROZOLIN-SKOWROŃSKA. Aby książka trafiła do czytelnika	123
Odpowiedzi Redakcji	III s. okładki

P.6

Indeks: 37342

Redaguje Kolegium. Redaktor Naczelny — ROMANA ŁUKASZEWSKA

Wydawca: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich

Adres redakcji i administracji: Warszawa, Konopczyńskiego 5/7, tel. 27-08-47

Konto PKO: Warszawa I 1-9-1200056. Prenumerata roczna: 48 złotych

Cena zł 4.—. Podpisano do druku i druk ukończono w czerwcu 1973 r. Zam. 221. R—12.

Nakład 11 000 egz., ark. druk. 2, ark. wyd. 3. Papier druk. sat. V kl. 70 g.

PORADNIK BIBLIOTEKARZA

4

282

ROK XXV

KWIECIEŃ

1973

Numer specjalny poświęcony Komisji Edukacji Narodowej

Komisja Edukacji Narodowej — ludzie i idee

Rozmowa z Prof. Dr Bogusławem Leśnodorskim

Profesor Bogusław Leśnodorski (ur. 1914 w Krakowie), prawnik i historyk, profesor (od 1950 r.) i dyrektor Instytutu Historyczno-Prawnego UW (od 1968 r.), jest badaczem i wybitnym znawcą epoki Oświecenia. Za prace nad Oświeceniem polskim i ogólnoeuropejskim otrzymał doktorat *honoris causa* Uniwersytetu w Tuluzie. Wyrazem zainteresowań Profesora historią nauki jest pełniona przez niego funkcja przewodniczącego Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, a wyrazem zainteresowań jej upowszechnieniem — funkcja przewodniczącego Rady Naukowej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej. Od lat dwudziestu jest redaktorem najstarszego polskiego pisma historycznego, organu Instytutu Historii PAN „Kwartalnika Historycznego”. Podczas okupacji prof. Leśnodorski był więźniem obozów koncentracyjnych Sachsenhausen i Dachau (1939—1940), od 1942 r. brał czynny udział w tajnym nauczaniu uniwersyteckim w Krakowie.

Profesor jest autorem licznych prac naukowych, m. in.: „Dominium Warmińskie” (1947), „Dzieło Sejmu Czteroletniego” (1950), „Polscy Jakobini. Karta z dziejów insurekcji 1794 r.” (1960; przekład francuski — Paryż 1965), „Historia państwa i prawa polskiego”, t. II, „Okres monarchii konstytucyjnej” (wyd. 4, 1971), „Rozmowy z przeszłością. Zarys dziejów Polski” (wyd. 2, 1970), „Historia i współczesność. Zbiór studiów” (1967), „Ludzie i idee. Zbiór studiów” (1972).

— Panie Profesorze, proszę przede wszystkim wybaczyć, iż pozwoliłam sobie wziąć za motto naszej rozmowy tytuł ostatniej Pana książki „Ludzie i idee”, ale trudno byłoby o formułę bardziej adekwatną dla interesującego nas tematu. Według oceny

Profesor Bogusław Leśnodorski.

prof. Władysława Konopczyńskiego, lata 1717—1733 to czasy największego upadku Rzeczypospolitej, skoro więc już w 40 lat później powstaje Komisja Edukacji Narodowej nowoczesna i nowatorska w skali europejskiej, znaczyłoby to, że nawet w tym najczarniejszym okresie zachowała się zdrowa myśl obywatelska, dzięki której można było ruszyć z martwego punktu?

— Dla zrozumienia ówczesnych wydarzeń trzeba mówić o dwóch procesach dokonujących się w Rzeczypospolitej Obojga Narodów: o regresie i o stopniowym wydobywaniu się z niego. Postępujący od połowy XVII w., długotrwały proces upadku Polski osłabiał naród nie tylko intelektualnie i moralnie, ale również biologicznie i ekonomicznie. Dość powiedzieć, że w drugiej połowie XVIII w. produkcja przemysłowa i rolna kraju, pomimo ponownego wzrostu, była o jedną czwartą mniejsza w stosunku do wieku XVI, że w wyniku toczonych wojen katastrofalnie malała liczba ludności, a rywalizacja ugrupowań magnackich i nacisk państw sąsiednich prowadziły do wewnętrznej anarchii — za panowania Augusta III nie doszedł do skutku ani jeden sejm poza koronacyjnym. Poczynając jednak od lat dwudziestych XVIII stulecia widoczne stają się niektóre pozytywne zmiany. Długotrwały pokój, który nastąpił po wojnie siedmioletniej (1756—1763) umożliwił regenerację demograficzną i powolny wzrost gospodarczy. Liczba ludności stale odtąd wzrastała, odradzały się miasta, powstawały dość liczne manufaktury, dzwigało się z upadku rolnictwo „pańskie” i chłopskie, podejmowano próby budowy nowożytnego aparatu administracyjnego. W parze z procesem odnowy ekonomicznej szła i inspirowała go bujna od lat czterdziestych rodzima literatura polityczna — w 1749 r. ukazał się „Głos wolny wolność ubezpieczający” Stanisława Leszczyńskiego, w latach 1760—1763 „O skutecznym rad sposobie” Stanisława Konarskiego, a także czasopiśmiennictwo oraz literatura Zachodu, z którą po długoletniej przerwie znów odnowiono kontakt.

Wspomniała Pani słusznie jednego z najwybitniejszych naszych historyków — Władysława Konopczyńskiego. Studiowałem w Krakowie na Wydziale Prawa i Administracji, już od I roku zdecydowały się moje losy. Jeżeli tylko sam sobie nie zaszkodzę — miałem zostać historykiem prawa i szerzej historykiem czasów nowożytnych. Uczęszczałem na wykłady także z historii ogólnej. Brak wiązania ze sobą studiów na różnych Wydziałach odbija się dzisiaj częstokroć ujemnie na naszych młodszych kolegach. Prof. Konopczyński był jednym z recenzentów mojej rozprawy habilitacyjnej o „Dziele Sejmu Czteroletniego”. On to okres Oświecenia nazwał w swym podręczniku „Polską Stanisławowską”, ale na cześć dwu Stanisławów: Konarskiego i Stanisława Augusta.

Znamienny był także w Oświeceniu nawrót do tradycji polskiego Odrodzenia, trzeba bowiem uświadomić sobie, że Polska za Sasów była zafofana nie tylko w stosunku do innych krajów, ale również do własnych wcześniejszych osiągnięć. Zwolennicy reform, zgrupowani wokół Czartoryskich, tworzyli rosnące w siłę stronnictwo, znane pod nazwą Familii, którego postulaty — przynajmniej częściowo — mogły być zrealizowane po elekcji Stanisława Augusta Poniatowskiego. Ich szeroko zarysowany plan przedstawił na sejmie konwokacyjnym 1764 r., w imieniu króla i Familii, Andrzej Zamoyski, który postulował m. in., „*aby jedna edukacja w całym państwie ustanowiona była końcem uszczęśliwienia Rzeczypospolitej*”.

Zamoyski był wyrazicielem ogólniejszych nastrojów, ponieważ duch odnowy najwcześniej i najżywiej dał o sobie znać właśnie w dziedzinie szkolnictwa. Dokonana jeszcze w I połowie XVIII w. modernizacja szkół innowierczych, działalność Stanisława Konarskiego, która od Collegium Nobilium doprowadziła w połowie stulecia do reformy wszystkich szkół pijarskich, a pod ich wpływem częściowo też szkół jezuickich, do wprowadzenia nowych programów nauczania szeroko uwzględniających nauki społeczne i moralne — historię i geografii kraju, wiadomości z zakresu prawa i nauki o państwie — to były etapy na drodze przyszłej działalności KEN. Reformatorzy nawiązywali do idei pedagogicznych Andrzeja Frycza Modrzewskiego, którego dzieło „O poprawie Rzeczypospolitej” wznowiono w 1770 r., do Szymona Marycjusza, Sebastiana Petrycego z Pilzna i do Kaspra Siemka, który już w 1632 r. w dziełku „Civis bonus” nakreślił projekt szkół publicznych, państwowych. Pierwszy rozbiór Polski stał się dla społeczeństwa ogromnym wstrząsem, ale okrojone państwo nie tylko procesu przemian nie przerwało, ale go przyspieszyło. Od 1764 r. do Sejmu Wielkiego (1788—92) trwał intensywny rozwój kraju, którego charakter można określić — posługując się terminem tradycyjnie związanym z okresem pozytywizmu, ale najwierniej tu oddającym istotę rzeczy — jako pracę organiczną.

To przerażające, ale właśnie w Polsce w początkach XVIII stulecia sformułowano w sejmie maksymę, iż jakakolwiek „*novitas, ile Rzeczypospolitej, nociva*”. Każda zmiana, każda nowość jest rzekomo dla państwa szlacheckiego szkodliwą! To szczyt uwielbienia już nie tradycji, ale konserwatywnego zastoju. Literatura polityczna i znakomita ówczesna publicystyka, cały ruch reformatorski w II połowie tamtego wieku, całe odrodzone szkolnictwo — wszystkie te nurty głosiły, przeciwnie, hasło innowacji, wielkiej oświeceniowej przemiany kraju i ludzi. Albo raczej — jak szczególnie w szkołach KEN — ludzi, a zatem — kraju. W tym to kli-

macie aktywności umysłowej ukonstytuowała się i działała Komisja Edukacji Narodowej, pierwsze w Polsce i w świecie ministerium oświaty publicznej.

— Na tle ówczesnych stosunków jedynomyślność, z jaką duże grono ludzi przystąpiło do odnowienia oświaty i co najważniejsze doprowadziło to dzieło do końca, stanowi chyba, Panie Profesorze, swoisty fenomen?

— Oświeceniowa idea odrodzenia oświaty rzeczywiście zjednoczyła ludzi różnego pokroju i różnych orientacji politycznych. Dość wymownym przykładem mogą być chociażby sylwetki niektórych członków pierwszego ośmioosobowego kolegium kierującego KEN. Przewodniczący Komisji, biskup wileński Ignacy Massalski był osobistością bezwzględnie zdolną i oświeconą, ale słabego charakteru i wstecznych przekonań politycznych. Wsławił się grabieżą części dóbr pojezuickich, ale propagował szkolnictwo na wsi. Wybitnie uzdolniony młodszy brat króla, Michał Poniatowski też reprezentował zachowawczą orientację polityczną. Joachim Chreptowicz, Ignacy Potocki — wychowanek Konarskiego, i b. wielki kanclerz koronny Andrzej Zamoyski byli wyrazicielami nurtu postępowego. Reprezentant Familii, książę Adam Kazimierz Czartoryski, nierzadko bywał w kontrowersji z królem. Mimo daleko idących różnic na innych polach, ludzie ci w sprawach oświaty potrafili znaleźć wspólny język, tak dalece, że uchwały KEN zapadały jedynomyślnie. Jak to było możliwe? — Za odpowiedź niech posłużą słowa Feliksa Oraczewskiego, przyszłego komisarza KEN i rektora Szkoły Głównej Koronnej, który na sejmie 1773 r. występował o ustanowienie takiego projektu edukacji narodowej, która by pozwoliła „ludzi zrobić Polakami, a Polaków obywatelami”, co stałoby się „najpewniejszym źródłem wszystkich szczęśliwości naszych”. Oraczewski wyraził przekonanie, jakie żywiło wielu polityków i działaczy, że w dobie klęsk i nieszczyć walka „bronią rozumu” dokonująca się przy udziale jak najszerzych sił zmobilizowanych przeciwko wsteczniectwu i zacofaniu kulturalnemu oraz nasycona patriotyzmem praca stanowią główną szansę utrzymania się na powierzchni. Działalność KEN nadała tym ambicjom praktyczny wyraz.

Wspomnieć również należy o nader aktywnym stanowisku w tych sprawach St. A. Poniatowskiego, który zapewnił Komisji Edukacyjnej możliwie jak najdalej idący mecenat królewski. I jeszcze jedno. Wielu działaczy Oświecenia, wśród nich król, w gruncie rzeczy wątpili, aby już wówczas, w wieku XVIII, można było w pełni odrodzić polską państwowość. Z optymistycznymi poczynaniami splotały się niejednokrotnie nuty pesymizmu, jak wykazała historia, bliskie prawdy. Ale tym bardziej myśleli oni o przyszłości. Gdyby nawet nie udało się uratować państwa, rozwinię się dzięki edukacji i dzięki reformom polski naród nowoczesny. I tak król Stanisław August pisał, gdy ledwo co ustanowiono KEN, do hetmana litewskiego Aleksandra Sapiehy: „Byle Polska Polską choć w części jakiej tylko została, zawsze w takim razie między najcenniejszymi korzyściami jej liczyć będzie należało postanowienie wybornie dążące do poloru i oświecenia narodu, w którym póki nie będzie światła i ludzi zdolnie uformowanych, póty i nadziei gruntownego polepszenia kiedy sytuacji naszej... A niech tylko będą ludzie zdolni, a będzie z nich wszystko swego czasu. Jednym słowem, naród nowy tworzyć trzeba w tej myśli i rezygnacji, że do-

brze jest sadzić drzewo, choćby owoc jego następcy nasi dopiero kosztować mieli”.

— Jakie idee KEN należy uznać za szczególnie rewolucyjne i najbardziej znaczące dla przyszłości narodu?

— Powiedzmy od razu, że Komisja nie spełniłaby, a przynajmniej nie spełniłaby w tym stopniu swoich zadań, gdyby nie powołała w 1775 r. Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, którego sekretarzem i prawdziwym *spiritus movens* był jeden z najświetlejszych obok Hugona Kołłątaja działacz epoki, Grzegorz Piramowicz. Przez długie lata Towarzystwo współdziałając w tworzeniu nowych programów i przygotowując podręczniki było duszą reformy szkolnej KEN. Myślą naczelną Komisji stała się idea jak najszerzej pojętej pracy — rękojmi przetrwania. O płynącej z pracy *independentii*, co oznaczało wówczas — niepodległość, mówił Stanisław Konarski, terminem „działacz” posłużył się Ignacy Krasicki dla określenia modelu człowieka, który potrafi zmienić i udoskonalić świat, zgodnie z reprezentowaną ideologią. List okólny Komisji Edukacji Narodowej, ogłoszony w setną rocznicę zwycięstwa pod Wiedniem, wśród największych wartości stawiał „chęć pracy i męstwo”, podkreślając, iż w warunkach zagrożenia bytu narodowego najpilniejszym obowiązkiem jest „pozostawić ojczyźnie broń rozumu, którą przez obywatelską i baczną młodzi edukację przygotować należy”. Praktycznie wyraziło się to w przebudowie i rozbudowie szkół wszystkich stopni od elementarnych, ludowych po uniwersytety. Powołana uchwałą sejmową jako „Komisja do Edukacji Młodzi Narodowej Szlacheckiej”, KEN objęła faktycznie swoim zasięgiem całość oświaty w Polsce, z całkowicie dotąd zaniedbanym kształceniem dziewcząt włącznie. W 1773 r. czynne były w kraju 2 uniwersytety, 10 kolonii akademickich, tj. szkół znajdujących się pod bezpośrednim kierunkiem Uniwersytetu Krakowskiego. 43 szkół jezuickich, 28 pijarskich i 11 szkół innych zakonów. W śmiałym planie Komisji znalazło się utworzenie lub zreformowanie czterech uniwersytetów — myślano o nowych uniwersytetach w Warszawie i Poznaniu, czego jednak nie udało się osiągnąć — 26 wojewódzkich, 52 powiatowe i 2500 parafialnych szkół świeckich. Bilans zamknął się liczbą 2 uniwersytetów, 34 szkół akademickich (16 w Koronie, 18 na Litwie), 43 szkół wojewódzkich w Koronie i 30 na Litwie, ok. 78 szkół powiatowych — świeckich i zakonnych oraz znacznym, choć niższym od zamierzonego, wzrostem ilości szkół parafialnych. Wśród przełomowych na tle ówczesnego systemu oświatowego dokonań KEN trzeba mocno podkreślić: pomnożenie liczby nauczycieli świeckich, mimo że było ono doraźnie skromniejsze od zamierzonego; radykalne zmodyfikowanie programów nauczania wiążących odtąd szkołę z najszerzej pojętymi sprawami pracy i kultury; wypracowanie nowoczesnego modelu ucznia i takiegoż modelu nauczyciela. Mówiąc o reformach oświeceniowych zwykło się kłaść nacisk na ich utylitaryzm i dydaktyzm połączony z racjonalizmem, należy wszakże dodać, iż nowa szkoła miała przede wszystkim wychowywać prawych obywateli o szerokich horyzontach myślowych. Taką edukacją mógł kierować nauczyciel o szczególniejszych walorach, które tak oto sprecyzował Jan Śniadecki: „Możnaż dzisiejszego profesora porównywać z dawnym? Dziś Komisyja chce go mieć gruntownie uczonego, znającego w całej obszerności stan nauki w każdym roku, doskonającego swą naukę podług zmiany zaszłej w niej, a przeto

ustawicznie czytającego i pracującego (...) Jeżeli miłość każdej nauki nie będzie w młodzi wpojona aż do entuzjazmu, (...) nie będziemy nigdy mieli ludzi gruntownie uczonych. (...) Chcąc mieć uczniów gruntownie uczonych, trzeba żeby nimi nauczyciele byli...”

— Twórcy KEN wiele nadziei łączyli z reformą uniwersytetów. Były to nadzieje daleko rzutujące w przyszłość. Na ile się one sprawdziły?

— Reformę tę należy rozpatrywać na szerszym tle stosunków europejskich i pozaeuropejskich. W państwach oświeconego absolutyzmu przed reformowanymi uniwersytetami jako główne zadanie stawiano kształtowanie urzędników o wysokim poziomie wiedzy fachowej, natomiast w krajach ogarniętych ideami „wolności oświeconej”, do których należały Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, a w Europie — Polska, renowacja uczelni wiązała się przede wszystkim z ideą powszechnej edukacji narodowej. Zreformowane uniwersytety w Krakowie i w Wilnie miały przygotowywać młodzież do funkcji kierowniczych w państwie, ucząc godzić ze sobą swobody ludzkie oraz siłę i sprawność rządu. Obydwie nasze szkoły główne miały nie tylko kształcić swoich wychowanków, ale promieniować na cały kraj, upowszechniać wyniki badań naukowych, podnosić poprzez kształcenie nauczycieli poziom nauczania na szczeblu średnim. W 1780 r. przy Szkole Głównej Krakowskiej powołano specjalne seminarium dla kandydatów na nauczycieli, włączając później te studia do normalnej działalności szkoły. Wydane w 1783 r. „Ustawy Komisji Edukacji Narodowej” przewidywały też powierzenie Szkołom Głównym nadzoru nad całością szkolnictwa w kraju. W tychże „Ustawach” powiedziano, iż szkoły akademickie mają być „towarzystwem ludzi różnymi naukami zaleconych, a czyniących jedno zgromadzenie, z których każdy, oprócz obowiązków do katedry swojej przywiązanych, znajdzie w szlachetności swojego serca i gorliwości dla kraju silną pobudkę do rozszerzenia w nim światła i potrzebnych wiadomości, już to przez wydawanie pisma w różnych materiach fizycznych i moralnych, już to przez odkrywanie prawd użytecznych i wyszukiwanie rozmaitych krajowych produkcji oraz wydoskonalanie sposobów przydatnego onych użycia...”

Jak daleko wybiegano myślą, o tym świadczy nie tylko reforma uniwersytetów, ale i podjęta przez króla, aczkolwiek nie zrealizowana inicjatywa utworzenia Akademii Nauk, która mieścić się miała w specjalnie przez Dominika Merliniego na ten cel zaprojektowanym budynku, pośrodku którego przewidziano miejsce na obserwatorium.

Oczywiście Komisja Edukacyjna ani nie zdołała zrealizować wszystkich planów, ani nie ustrzegła się błędów, nie zapominajmy jednak, że nie było „w całej Europie jednego modelu, podług którego mogłoby być zaprowadzone jednostajne oświecenie w całej Polsce”, że brakowało podręczników i kadry nauczycielskiej. Mimo to we wszystkim co robiła KEN dominuje duch nowości i rozwoju, a — co najważniejsze — duch pracy dla przyszłości. Dzieło KEN przetrwało w swych skutkach dłużej niż reforma Rzeczypospolitej, której miało służyć. Żyli i działali nadal jej niektórzy twórcy, uczniowie, a wśród nich nauczyciele. Dzięki nim myśl oświatowa krzewiła się dalej, integrując rozbity na trzy zabory naród i prowadząc, poprzez Uniwersytet Wileński i Liceum w Krzemieńcu, Szkołę Prawa i Nauk Administracyjnych i Szkołę Lekarską w Księstwie Warszawskim, przez różne formy nauczania do założenia Uniwersytetu Warszawskiego (1818).

— Na koniec, Panie Profesorze, chciałabym Pana prosić o spojrzenie na Komisję Edukacji Narodowej z perspektywy dnia dzisiejszego. Rok Nauki Polskiej i dobiegające końca prace nad „Raportem o stanie oświaty” nasuwają pytanie, czy i jakie analogie można wysunąć pomiędzy dziełem Komisji a obecnymi zamierzeniami oświatowymi?

— Inspirujące funkcje KEN będą niejednokrotnie rozważane przy okazji rocznicowych obchodów*. Można tu z pewnością mówić o pokrewieństwach ideowych i o doświadczeniach, jakich zawsze dostarcza nam historia. Na pewno pozostała żywa do dziś sprawa formowania przez szkołę „modelu” ucznia i obywatela świadomego spraw kraju i świata oraz „modelu” nauczyciela, który tym zadaniom sprosta. Bliski związek nauki z życiem, z praktyką społeczną i zawodową wysuwa na pierwszy plan idee edukacji permanentnej, czyli ustawicznego pogłębiania i poszerzania wiedzy, która i przed 200 laty i dzisiaj stanowi jeden z głównych czynników rozwoju kraju i zapewnienia mu należnego miejsca wśród narodów świata.

Rozmawiała: *Anna Bańkowska*

* Cykl obchodów 200 rocznicy powstania Komisji Edukacji Narodowej zapoczątkowała w kwietniu sesja Polskiej Akademii Nauk zorganizowana w Warszawie. Na październik przewidziana jest konferencja naukowa, którą przygotowuje Uniwersytet Jagielloński w Krakowie wspólnie z Zakładem Historii Nauki i Techniki PAN. Od września do końca roku czynna będzie w warszawskim Muzeum Narodowym wystawa poświęcona KEN i jej epoce.

** Czytelników, którzy chcieliby bardziej szczegółowo zapoznać się ze sprawą dokonanej przez KEN reformy uniwersytetów, odsyłamy do prac St. Kota i J. Lewickiego, do monografii A. Joberta, ogłoszonej w języku francuskim w Paryżu, a z nowszych rzeczy do wydawnictw źródeł dotyczących KEN, do prac M. Chamcówny i I. Szybiak o reformach uniwersytetów w Krakowie i Wilnie, do publikacji Ł. Kurdybachy, B. Suchodolskiego, K. Mrozowskiej, J. Hulewicza, M. Mierzanki-Dobrowolskiej i innych, których nie brak w naszych bibliotekach. Szczególnie godny uwagi jest dokonany przez St. Tynca wybór pism dotyczących KEN i kierowanego przez nią szkolnictwa pt. „Komisja Edukacji Narodowej. (Pisma Komisji i o Komisji). Wybór źródeł” (Biblioteka Narodowa Serial, nr 126), Wrocław 1954 Oss.

ANDRZEJ K. GUZEK

Komisja Edukacji Narodowej

Dwusetna rocznica powstania

14 października 1773 roku ustawą sejmową powołano do życia Komisję Edukacji Narodowej. Akt prawny przypieczętował wielomiesięczną dyskusję nad koniecznością stworzenia w Polsce jednolitego systemu oświaty i wstępnie uporządkował problemy szkolnictwa szczególnie zagmatwane po kasacie zakonu jezuitów.

Myśl o konieczności zreformowania szkół pojawiła się kilkadziesiąt lat wcześniej i wiąże się przede wszystkim z działalnością Stanisława Ko-

narskiego. Światły pijar, w niesprzyjających przecież reformom czasach saskich, potrafił nie tylko sformułować teoretyczne założenia reformy szkolnictwa, ale i stworzyć szkołę, której roli trudno nie docenić. Collegium Nobilium, założone w 1741 roku, kładło nacisk na przygotowanie młodzieży szlacheckiej do życia politycznego i społecznego preferując te dyscypliny wiedzy, które znajdowały konkretne zastosowanie w życiu wychowanków.

W niczym nie umniejszając znaczenia reformy Konarskiego, przełom w systemie oświaty był jednakże rezultatem zbiorowego wysiłku pierwszego pokolenia oświeconych, którzy uchwycili w swe ręce ster rządów w 1764 roku, w momencie elekcji Stanisława Augusta Poniatowskiego.

Stanisław August Poniatowski.

1732—1798.

(Portret pędzla *M. Bacciarello*)

Hugo Kollataj.

1750—1812.

(Litografia *K. A. Simona*)

Szkoły pijarskie, na terenie których działał Konarski, reprezentowały wyższy poziom niż jezuickie i reagowały w pewnym stopniu na dokonujący się rozwój nauki. Nie one jednakże dominowały w szkolnictwie. Zakon jezuitów bronił zaciekle swych pozycji, podtrzymując model dawnej szkoły zarówno w swej strukturze, jak i w programie nauczania, utrwalony tradycją, w wielu wypadkach jeszcze średniowieczną.

Poważnie uproszczony jednakże byłby sąd, iż papieskie „breve” rozwiązujące 21 lipca 1773 roku zakon jezuitów stało się przyczyną powstania Komisji Edukacji Narodowej. Już w pierwszych latach panowania Stanisława Augusta na plan pierwszy wysunięto postulat wychowania nowego społeczeństwa. Królewski ośrodek dyspozycyjny przygotowywał i realizował stopniowo ogromną reformę państwową. Reformę obejmującą wszelkie przejawy życia politycznego, społecznego i kulturalnego. Z pełną świadomością ich kulturotwórczej roli powoływano do życia takie instytucje jak Teatr Narodowy, nowoczesne czasopisma („Monitor”,

Ignacy Józef Massalski. 1729—1794.
(Portret pędzla B. Dłuskiego)

Michał Jerzy Poniatowski. 1736—1794.
(Litografia H. Aschenbrennera)

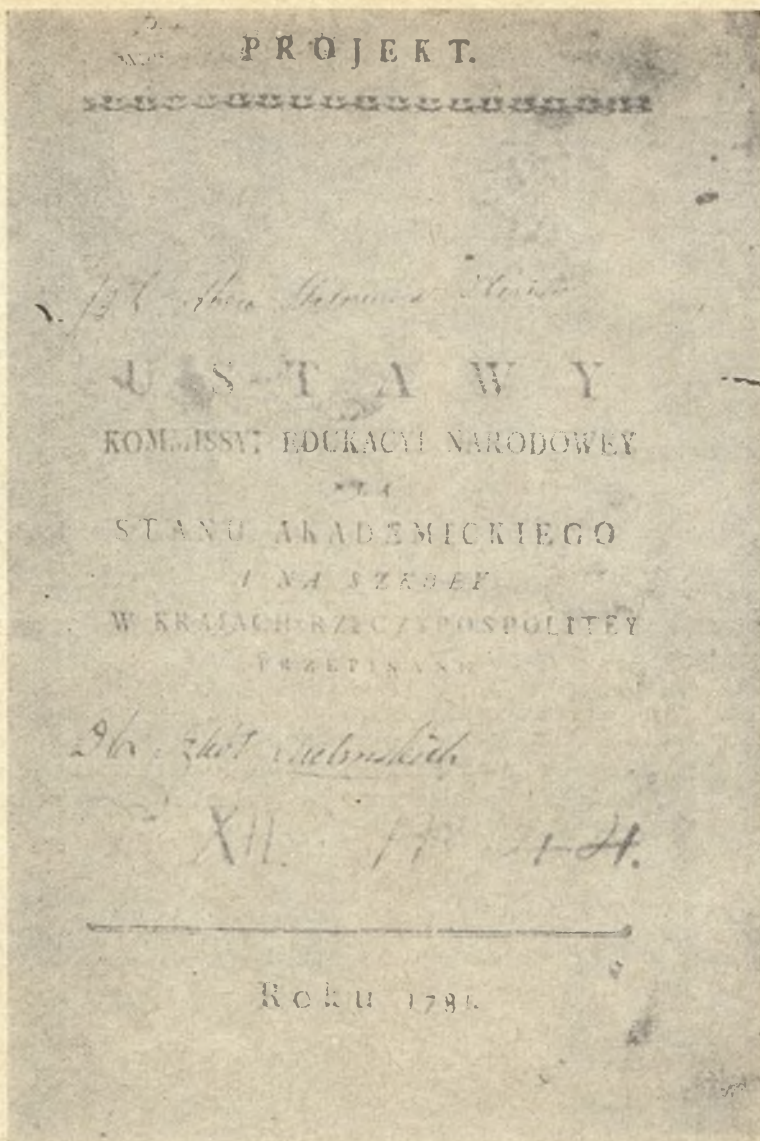
„Zabawy Przyjemne i Pożyteczne”), propagowano literaturę dydaktyczną atakującą relikty struktur przestarzałych i proponującą nowe, oświeceniowe wzory życia społecznego. Jednakże w walce o nowe społeczeństwo rolę decydującą mogła odegrać jedynie szkoła. Ośrodek królewski

Andrzej Zamoyski. 1716—1792.
(Staloryt)

Marcin Poczubutt-Odlanicki.
1728—1810.

**Strona tytułowa Projektu Ustawy
Komisji Edukacji Narodowej.**

przygotowywał więc decydującą batalię. Ostrze piór skierowano na efekty dotychczasowego szkoinictwa. Bohaterem felietonu, satyry, komedii stał się ów przeciętny posesjonat, wolny szlachcic, obywatel i współrządca państwa, który wynosił ze szkoły kiepską znajomość łaciny wyuczanej na sławetnym podręczniku Alwara, mętne wiadomości z zakresu teologii i metafizyki, pełną niechęć do przedmiotów fizyczno-przyrodniczych i przekonanie o wyłącznej wartości starych struktur społecznych. Niechętny wszystkiemu, co nowe, odbiorca obskuranckiej wiedzy niesionej przez kalendarze, jedyne publikacje o masowych nakładach. Współczesne badania naukowe ujawniają i inne strony starszslacheckiego ciemno-

POWINNOŚCI NAUCZYCIELA

MIANOWICIE ZAS w SZKOLACH
PARAFIALNYCH
I SPOSOBY ICH DOPELNIENIA.

*Dotyczy użyteczne Pasterzom, Panom i ich
Namiestnikom o dobro Ludu troskliwym,
Rodzicom i wszystkim: Edukacją bawią-
cym się.*

w WARSZAWIE

Bibli. Soc. Rycerskiej Sm. Nauk.

w Drukarni Nadwornej J. K. Mcis
i P. Kom. E. Naro: Roku 1787.

**Strona tytułowa pierwszego wydania
„Powinności nauczyciela” Grzegorza Piramowicza.**

grodu. Dokumenty sejmikowe podpisywane krzyżykami wskazują na powszechny analfabetyzm szerokich mas prowincjonalnej szlachty. Niski poziom oświaty szedł w parze z minimalną świadomością moralno-patriotyczną.

Stworzona przez króla w 1765 roku Szkoła Rycerska, prowadzona przez Adama Kazimierza Czartoryskiego, stała się pierwszą w pełni świecką i w pełni podporządkowaną umiejętnościom praktycznym uczelnią. Kształceni tu oficerowie wychodzili wyposażeni nie tylko we współczesną wiedzę wojskową, ogólnotechniczną i ogólnohumanistyczną, ale świadomi także obowiązku społecznego i roli, jaką w państwie powinni odegrać.

Wystarczy przypomnieć, iż z jej szeregów wyszli późniejsi insurgenci kościuszkowscy i oficerowie legionów. Szkoła Rycerska była zapowiedzią rozpoczętej walki o nowy model oświaty w całym państwie.

Ustawa sejmowa obwieszczająca o ustanowieniu „komissyi nad edukacją młodzi narodowej szlacheckiej dozór mającej” przekazuje jednocześnie nowo powstałemu ministerium majątki pojezuickie, dające zabezpieczenie finansowe pierwszemu w świecie, jak się zwykło mówić, Ministerstwu Oświaty.

Na jego czele stanęła osmioosobowa Komisja licząca czterech komisarzy z Korony i czterech z Litwy. Reprezentowali oni zarazem grono ministerialne i senat (Ignacy Massalski, Michał Poniatowski, August Sułkowski i Joachim Chreptowicz) oraz stan rycerski (Ignacy Potocki, Adam Czartoryski, Andrzej Zamoyski i Antoni Poniński). Skład ów ulegał z biegiem lat zmianom, z późniejszych członków KEN warto wymienić Michała Mniszcha i Juliana Ursyna Niemcewicza.

W pierwszych latach Komisja działająca pod przewodnictwem brata królewskiego Michała, Zamoyskiego i Chreptowicza musiała stworzyć realne podstawy zamierzonej reformy. Chodziło przede wszystkim o odpowiednie dekrety prawne oraz o przejęcie i faktyczne dysponowanie funduszami pojezuickimi, które w rękach powołanej przez sejm Komisji Rozdawczej niepokojąco topniały. Kilkuletnie spory sądowe rozstrzyga wreszcie sejm w 1776 roku, czyniąc Komisję faktycznym zarządcą dóbr. Drugi kierunek działania zmierzał ku powołaniu instytucji odpowiedzialnej za przygotowanie nowych podręczników dla szkół różnych szczebli. Instytucja ta zwana Towarzystwem do Książ Elementarnych powstaje w lutym 1775 roku. Rozpisuje konkursy i doprowadza do wydania 27 podręczników, wśród których są książki tak znakomite jak gramatyka

Adam Kazimierz Czartoryski. 1734—1823.
(Portret pędzla W. Śliwickiego)

Ignacy Potocki. 1750—1809.
(Portret pędzla W. Śliwickiego)

Onufry Kopczyński. 1735—1817.
(Portret pędzla *Majerskiego*)

Grzegorz Piramowicz.
1735—1801.

Kopczyńskiego, arytmetyka, algebra i geometria L'Huilliera, historia Skrzetuskich, botanika i zoologia Kluka, nauka moralna Popławskiego.

Uporządkowawszy sprawy finansowe, uzbrojona kilkunastoma aktami prawnymi wydanymi w latach 1773—1776 przystępuje Komisja do działań reformatorskich. Dokonuje ich stopniowo, zdając sobie sprawę z wagi posunięć jak i z tego, że brak kadr nauczycielskich zmusza do tymczasowych kompromisów. Dlatego też w pierwszym okresie Komisja zwróciła się do wszystkich nauczycieli, do eksjezuitorów z gorącą prośbą o kontynuację pracy, zdając sobie sprawę, iż zawieszenie nauczania byłoby klęską bez porównania większą, niż jego niski poziom. Dokonywane w ciągu lat wnikliwe wizytacje szkół różnych szczebli gromadziły materiał dla reformy. Poddano jej przede wszystkim Akademię Jagiellońską. Oddelegowany dla przeprowadzenia zmian, niespełna trzydziestoletni Hugo Kołłątaj stanął przed zadaniem niezwykle trudnym. Od 1777 roku jako wizytator i od 1782 jako rektor, przełamując opór starej profesury zdołał przekształcić krakowską Szkołę Główną w zakład naukowy oparty na nowoczesnych zasadach. Przede wszystkim przywrócono do życia lub powołano studia fizyczne i lekarskie. Wyposażono katedry w konieczne pomoce naukowe i powołano nową kadre. Wśród profesorów wiodących wydziałów spotykamy wybitne indywidualności. Lekarzy: Badurskiego, Szasterów i Jaśkiewicza, fizyków: Trzcńskiego, Radwańskiego i Jana Śniadeckiego. W odwróconej hierarchii przedmiotów na plan pierwszy wysuwa się nauki doświadczalne, język polski staje się językiem wykładowym, propaguje się idee fizjokratyzmu i tolerancji religijnej. Skasowano filozofię scholastyczną, retorykę i łacinę pospolitą. Nauki teologiczne i metafizyka przesunięte zostały na plan dalszy.

W tym samym czasie reformy Akademii Wileńskiej, nie tak gruntownej jednakże, dokonuje Marcin Poczobutt.

Jędrzej Śniadecki.
1768—1838.

Jan Śniadecki.
1756—1830.

Struktura szkolnictwa w Polsce podporządkowywała dwom szkołom głównym, krakowskiej dla Korony i wileńskiej dla Litwy, szkoły wydzielone i podwydziałowe. Perspektywy zarysowane w pracach KEN były niezwykle ambitne. Komisja dyskutowała sprawę wychowania kobiet. Zrobiono tu pierwsze kroki, podobnie jak i w sprawie szkół parafialnych, których poziom był przedmiotem stałej troski członków Komisji. Opracowano program, przygotowano elementarz i objęto kontrolą blisko 800 szkół najniższego szczebla.

Reorganizacją objęto również biblioteki szkolne. Chodziło o to, aby je unowocześnić i przysposobić do roli usługowej, jaką miały pełnić w zreformowanym szkolnictwie, a jednocześnie udostępnić społeczeństwu. Znamiennie jest, że biblioteki tworzone przy tzw. szkołach wojewódzkich (odpowiadających w jakimś stopniu obecnym szkołom licealnym) otrzymały nazwę „publicznych” i były dostępne nie tylko dla nauczycieli. Także publiczny charakter miały biblioteki obu szkół głównych w Krakowie i Wilnie.

Pod bezpośredni zarząd Komisji po śmierci Józefa Jędrzeja Załuskiego oddano Bibliotekę Załuskich upaństwowioną i przemianowaną na „Bibliotekę Rzeczypospolitej Załuskich zwaną”.

Wysiłki Komisji rozbijały się jednakże o brak kadry, która mogłaby zastąpić niechętnych nowatorstwu eksjezuitów i nieprzygotowanych do zawodu księży parafialnych. Powoływane studia nauczycielskie i rozposzechniany system stypendialny w kształceniu kadry pozwalały optymistycznie patrzeć w przyszłość.

Działalność KEN przypadła nie tylko na lata wielkiej reformy organizmu państwowego. Były to również lata zdecydowanej walki z zagrażającą państwu agresywnością sąsiednich potęg. W okresie Sejmu Wielkiego, Targowicy i insurekcji kościuszkowskiej Komisja akcentowała w swych instrukcjach wagę oświaty. Apelowwała do nauczycieli o nie-

przerwaną i wytężoną pracę, w jej rezultatach widząc wartości bezcenne dla życia narodu.

Winą za upadek pierwszej Rzeczypospolitej obciążyły następne pokolenia społeczeństwo XVIII wieku. Gorycz i pretensje przesłoniły nawet to, co było wartością bezsporną.

Rola KEN, zniesionej przez Targowicę w 1791 r., nie ogranicza się do reformy XVIII-wiecznej szkoły. Komisja stworzyła trwałe podstawy demokratycznego, świeckiego szkolnictwa, świadomego roli, jaką pełnić powinno w życiu narodu, otwartego na postęp nauki. Dwieście lat po utworzeniu Komisji Edukacji Narodowej sięgamy do jej dzieła po inspirację, po doświadczenia — częściej niż kiedykolwiek dotąd.

(Przedruk z „Informatora Bibliotekarza
i Księgarza 1973”)

WOJCIECH IWANOWSKI

Medal Komisji Edukacji Narodowej

„Medal Komisji Edukacji Narodowej” został ustanowiony ustawą z dnia 27 kwietnia 1956 r. o prawach i obowiązkach nauczycieli (Dz. U. nr 12, poz. 63), która w art. 31 postanawia, co następuje:

W uznaniu roli nauczyciela w dziele socjalistycznego wychowania i nauczania ustanawia się:

„Medal Komisji Edukacji Narodowej”

„„Medal Komisji Edukacji Narodowej” nadawany będzie osobom zasłużonym dla oświaty i wychowania, w szczególności za działalność w zakresie piśmiennictwa, nauk pedagogicznych, programów, podręczników i pomocy naukowych.

Prezes Rady Ministrów, na wniosek Ministra Oświaty przedstawiony w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami i kierownikami urzędów centralnych, określi szczegółowe zasady nadawania „Medalu Komisji Edukacji Narodowej”, wzór rysunkowy i wymiary medalu oraz tryb jego wręczenia i noszenia.

Na podstawie wyżej wymienionej ustawy zostało wydane zarządzenie nr 63 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 września 1967 r. w sprawie określenia zasad nadawania „Medalu Komisji Edukacji Narodowej”, jego wzoru oraz trybu jego wręczenia i noszenia.

Zarządzenie to w sposób następujący ustala — między innymi — komu i za jakie zasługi będzie ten medal przyznawany:

„Medal Komisji Edukacji Narodowej”, zwany dalej „Medalem”, nadawany będzie za wyróżniającą się działalność w zakresie piśmiennictwa, nauk pedagogicznych, programów i pomocy naukowych, a w szczególności:

— autorom wybitnych prac pedagogicznych ważnych dla praktyki szkolnej i zagadnień dydaktyczno-wychowawczych,

— autorom i wydawcom wyróżniających się podręczników i pomocy naukowych oraz osobom, które wykazały się twórczym udziałem w pracach programowych,

— inicjatorom i organizatorom nowych metod nauczania i oddziaływania wychowawczego na młodzież i dorosłych, działaczom społecznym, których działalność przyczyniła się do rozwoju oświaty i wychowania, nauczycielom za długoletnią wzorową działalność dydaktyczno-wychowawczą, wyróżniającym się organizatorom procesu dydaktycznego oraz bibliotekarzom zasłużonym w upowszechnianiu czytelnictwa wśród młodzieży,

— autorom utworów literackich, dzieł scenicznych, muzycznych, plastycznych, filmowych, widowisk teatralnych i audycji radiowych, które wywierają szczególnie wartościowy wpływ wychowawczy na dzieci i młodzież.

Pierwsze Medale nadane zostały w 1968 r.

(Przedruk z „Informatora Bibliotekarza i Księgarza 1973”)

JADWIGA BIENKOWSKA

MATYLDA TORBIN

Komisja Edukacji Narodowej

biografia

I. TEKSTY ŹRÓDŁOWE

Koźłataj Hugo: *Komisja Edukacji Narodowej*. W: *Warszawa wieku Oświecenia*. Wybór i oprac. Jan Kott i Stanisław Lorentz. Wwa 1954 s. 90-92.

Koźłataj Hugo: *Listy Anonima i Prawo polityczne narodu polskiego*. Oprac. Bogusław Leśnodorski i Helena Wereszycka. T. 1-2. Wwa 1954 PWN T.1 ss. 435 + T.2 ss. 527.

Koźłataj Hugo: *Raporty o wizycie i reformie Akademii Krakowskiej*. Do druku przygotowała, wstępem i komentarzem opatrzyła Mirosława Chamcówna. Wrocław 1967 Ossolineum ss. XXXIX, 265.

Koźłataj Hugo: *Stan oświecenia w Polsce w ostatnich latach panowania Augusta III (1750-1764)*. Oprac. Jan Hulewicz. Wrocław 1953 Ossolineum ss. CII, 308.

Koźłataj Hugo: *Wybór pism naukowych*. Oprac. Kazimierz Opałek. Wwa 1953 PWN ss. 469.

Koźłataj Hugo: *Wybór pism politycznych*. Oprac. Bogusław Leśnodorski. Wrocław 1951 Ossolineum ss. XCVII, 318.

Komisja Edukacji Narodowej. Pisma Komisji i o Komisji. Wybór źródeł. Oprac. Stanisław Tync. Wrocław 1954 Ossolineum ss. CCVI, 730.

Komisja Edukacji Narodowej i kształcenie młodzieży. W: Florczak Zofia, Pszczołowska Lucylla: *Ludzie Oświecenia o języku i stylu*. Oprac. ... T. 2 Wwa 1958 s. 417-543.

Kot Stanisław: *Źródła o historii wychowania*. Cz. 2: Od początku w. XVIII do początku w. XX. Wwa 1930.

s. 113—206: Komisja Edukacji Narodowej.

Lubieniecka Janina: *Reforma programu szkolnego Komisji Edukacji Narodowej*. Wybór tekstów. Wwa 1962 PZWS ss. 178.

Mizia Tadeusz: *Protokóły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1786-1794*. Wrocław 1969 Ossolineum ss. VIII, 408, tab.

Piramowicz Grzegorz: *Powinności nauczyciela oraz wybór mów i listów*. Oprac. i wstęp Kamilla Mrożowska. Wyd. 2. Wrocław 1960 Ossolineum ss. CXXXIX, 250, ilustr., portr. bibliogr.

Popławski Antoni: *Pisma pedagogiczne*. Wstęp i objaśnienia Stanisław Tync. Wrocław 1957 Ossolineum ss. CXXV, 412, tabl. 5, lab. 2, ilustr.

Staszic Stanisław: *Pisma i wypowiedzi pedagogiczne*. Oprac. wstępem i komentarzem opatrzył Tadeusz Nowacki. Wrocław 1956.

s. 3-30: Edukacja.

Staszic Stanisław: *Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego*. Oprac. Stefan Czarnowski. Wyd. 2 zmien. przygotował do druku Bogusław Leśnodorski. Wrocław 1952 Ossolineum ss. LVIII, 222.

Zawiera m.in. ocenę prac KEN.

Suchodolski Bogdan: *Idee społeczne doby stanisławowskiej*, Oprac. ... Wwa 1948.
s. 159-205: Ku odrodzeniu oświaty i moralności.

Śniadecki Jan: *Pisma pedagogiczne*. Wstęp i komentarz Jan Hulewicz. Wrocław 1961 Ossolineum ss. CIX, 389, portr. 1.

Śniadecki Jan: *Żywoć literacki Hugona Kollątaja z opisaniem stanu Akademii Krakowskiej, w jakim się znajdowała przed r. 1780*. Wstęp i objaśnienia Henryk Barycz. Wrocław 1951 Ossolineum ss. LVI, 89.

Ustawodawstwo szkolne za czasów Komisji Edukacji Narodowej. Rozporządzenia, ustawy pedagogiczne i organizacyjne (1773-1793). Zebrał i zaopatrzył wstępem krytycznym oraz przypisami Józef Lewicki, Kraków 1925 M. Arct ss. LXXVIII, 456.

Wołoszyn Stefan: *Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej*. T.1: Od wychowania pierwotnego do końca XVIII stulecia. Wwa 1965.

s. 620-721: Komisja Edukacji Narodowej oraz wybór pism G. Piramowicza, A. Czartoryskiego i in.

II. OPRACOWANIA

1. Zagadnienia ogólne

Bizoń Franciszek: *Historia wychowania. Podręcznik pedagogiczny...* Wwa 1920 Globus ss. 413.

m.in. Komisja Edukacji Narodowej, A. Popławski, G. Piramowicz, H. Kollątaj.

Brückner Aleksander: *Szkoła i nauka*. W: Brückner A.: *Dzieje kultury polskiej*. T. 3: Czasy najnowsze do r. 1795. Wyd. 2. Wwa 1939 s. 287-316.

Draczko Stefania: *Komisja Edukacji Narodowej*. „Poradnik Bibliotekarza” 1951 nr 9 s. 129-133.

Dzieło inspirujące. Rozmowa z prof. dr. Bogusławem Leśnodorskim o Komisji Edukacji Narodowej „Życie Warszawy” 1972 nr 306/307 z 25/26 XII.

Ender Janina: *Sprawy oświatowe w okresie Sejmu Czteroletniego*. W: *Rozprawy z dziejów oświaty*. T.4. Wrocław 1961 s. 35-86.

Epoka Wielkiej Reformy. Studia i materiały do dziejów oświaty w Polsce XVIII wieku. Pod red. Stanisława Lempickiego. Lwów 1923 Książnica Pol. ss. IV, 227.

Hulewicz Jan: *Opinia publiczna wobec Komisji Edukacji Narodowej*. W: *Studia z dziejów kultury polskiej*. Wwa 1949 s. 401-443. Odb. ss. 42.

Kolasa Jan: *Prawo narodów w szkołach polskich w wieku Oświecenia*. Wwa 1954 Wydawn. Prawn. ss. 201, bibliogr.

Kot Stanisław: *Komisja Edukacji Narodowej w Polsce (1773-1794)* W: Kot S.: *Historia wychowania. Zarys podręcznikowy*. Wyd. 2. T.2 Lwów 1934 s. 47-124.

Kurdybacha Łukasz: *Kuria rzymska wobec Komisji Edukacji Narodowej w latach 1773-1783*. Kraków 1949 PAU ss. 90.

Leśnodorski Bogusław: *Z postępowych tradycji szkoły polskiej i nauki w okresie Oświecenia*. „Wiedza i Życie” R.18: 1951 nr 6 s. 555-564.

Leśnodorski Bogusław, Opałek Kazimierz: *Nauka polskiego Oświecenia w walce o postęp*. Wyd. 2. Wwa 1951 Czytelnik ss. 101, tabl. 7, portr. 5.

Lubieniecka Janina: *Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych*. Wwa 1960 NK ss. 219.

Michalik Bożena, Mizia Tadeusz: *Stosunek konfederacji targowickiej do Komisji Edukacji Narodowej*. W: *Rozprawy z dziejów oświaty*. T.9. Wrocław 1966 s. 66-84.

Mitera-Dobrowolska Mieczysława: *Komisja Edukacji Narodowej 1773-1794. Pierwszy urząd wychowania w Polsce*. Wwa 1966 PZWS ss. 215, ilustr., portr.

Mitera-Dobrowolska Mieczysława: *Komisja Edukacji Narodowej*. W: *Historia wychowania*. Pod red. Łukasza Kurdybachy. T.1. Wwa 1965 s. 653-710.

Mizia Tadeusz: *O Komisji Edukacji Narodowej*. Wwa 1972 PWN ss. 118.

Opałek Kazimierz: *Dzieło Komisji Edukacyjnej*. W: *Polska w epoce Oświecenia. Państwo, społeczeństwo, kultura*. Pod red. Bogusława Leśnodorskiego. Wwa 1971 s. 260-269.

Opałek Kazimierz: *Okres pełnego ukształtowania się prądu Oświecenia w Polsce. Warunki i czynniki rozwoju nauki i kultury umysłowej*. W: *Historia nauki polskiej*. T.2. Wrocław 1970 s. 294-328.

Smoleński Władysław: *Przewrót umysłowy w Polsce wieku XVIII*. Studia historyczne. Wyd. 3. z komentarzami Heleny Więckowskiej. Wwa 1949.

s. 180-205. Sekularyzacja szkoły. s. 266-297: Ogół wobec haseł wieku oświeceniowego;

s. 322—347: Zadania narodowo-państwowe Komisji Edukacyjnej.

Smoleński Władysław: *Żywioły zachowawcze i Komisja Edukacyjna*. W: Smoleński W.: *Pisma historyczne*. T.2. Kraków 1901 s. 95-206.

Stasiewiczówna Irena: *Z problemów nauki okresu Oświecenia*. Wrocław 1960 Ossolineum ss. 133.

Suchodolski Bogdan: *Nauka polska w okresie Oświecenia*. Wwa 1953 PWN ss. 742, tabl. 16.

Suchodolski Bogdan: *Komisja Edukacji Narodowej*. Wwa 1972 Wiedza Powszechna ss. 262 („Omega”).

Teofilewicz Danuta: *Działalność Komisji Edukacji Narodowej w woj. podlaskim. 1773-1794*. Wwa 1971 Białostockie Tow. Naukowe PWN ss. 200.

Tync Stanisław: *Komisja Edukacji Narodowej — dziełem Oświecenia*. Zesz. Nauk. Uniw. Wrocł. Seria 17. Nr 25. 1960 s. 3-24.

Wojciechowski Konstanty: *Wiek Oświecenia. Historia literatury wieku Oświecenia w Polsce*. Lwów 1926.

s. 46-107: Odrodzenie w Polsce.

2. Szkoły elementarne, średnie i wyższe KEN

Barycz Henryk: *Alma Mater Jagiellonica. Studia i szkice z przeszłości Uniwersytetu Krakowskiego*. Kraków 1958.

s. 188—191: Doktorat Grzegorza Piramowicza;

s. 237—248: W tragicznych dniach rozpadu państwa.

Barycz Henryk: *Zagadnienie uniwersyteckie w epoce Oświecenia*. W: *Pamiętnik VII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich we Wrocławiu. 19—22 września 1948*. T. 2 Wwa 1948 s. 83—91.

Błachut Władysław: *Oświata ludu w projektach Komisji Edukacji Narodowej*. „Problemy” 1951 nr 4 s. 249—254.

Chamcówna Mirosława: *Epoka Wielkiej Reformy*. W: *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1765—1850*. T. 2. Cz. 1. Kraków 1965 s. 5—59.

Chamcówna Mirosława: *Kilka uwag o studiach Kollątaja nad dziejami Akademii Krakowskiej*. W: *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*. Seria A: Historia Nauk Społecznych. Wwa 1968 s. 243—251.

Chamcówna Mirosława: *Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej. Szkoła Główna Koronna w okresie wizyty i rektoratu Hugona Kollątaja 1777—1786*. Red. Kazimierz Opalek. Wrocław 1957 Ossolineum ss. 386, tabl., portr.

Chamcówna Mirosława: *Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej. Szkoła Główna Koronna w latach 1786—1795*. Red. Kazimierz Opalek. Wrocław 1959 Ossolineum ss. 259, tabl. 2, portr. 4, bibliogr.

Leśnodorski Bogusław: *Szkoły Komisji Edukacji Narodowej i czołowe prądy Oświecenia*. W: *Kultura świecka w dziejach naszego narodu*. Wwa 1959 s. 146—160.

Leśnodorski Bogusław: *Uniwersytet w epoce Oświecenia*. „Kwartalnik Historyczny” R. 71: 1964 nr 4 s. 893—911.

Leśnodorski Bogusław: *Uniwersytety w Krakowie i Wilnie w dobie Komisji Edukacji Narodowej*. W: *Ludzie i idee*. Wwa 1972 s. 153—172.

Lewicki Karol: *Jan Śniadecki, obrońca spraw Szkoły Głównej Koronnej na sejmie grodzieńskim 1773 r.* W: *Rozprawy z dziejów oświaty*. T. 1. Wrocław 1958 s. 99—131.

Lubieniecka Janina: *Zbliżenie szkoły do życia w dobie Oświecenia polskiego*. „Nowa Szkoła” 1960 nr 2 s. 18—21.

Mizia Tadeusz: *Przepisy dla szkół parafialnych z 1780 roku*. W: *Rozprawy z dziejów oświaty*. T. 7. Wrocław 1964 s. 22—38.

Mizia Tadeusz: *Szkolnictwo parafialne w czasach Komisji Edukacji Narodowej*. Wrocław 1964 Ossolineum ss. 203, tab.

Mizia Tadeusz: *Wielce szacowna rocznica*. „Przegląd Humanistyczny”. 1965 nr 6 s. 165—168.

O Towarzystwie Ksiąg Elementarnych KEN.

Mrozowska Kamilla: *Historia szkolnictwa polskiego w dobie Oświecenia. Przegląd wydawnictw 1945—1965*. „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1965 nr 2 s. 123—156.

Mrozowska Kamilla: *Walka o nauczycieli świeckich w dobie Komisji Edukacji Narodowej na terenie Korony*. Wrocław 1956 Ossolineum ss. 360, tabl. 10, map 6.

Pohoska Hanna: *Pijarzy wizytatorami Komisji Edukacji Narodowej*. W: *Nasza przeszłość*. T. 15: 1962 s. 285—296.

Pohoska Hanna: *Sprawa oświaty ludu w dobie Komisji Edukacji Narodowej*. Kraków 1925 M. Arct ss. 182.

Pohoska Hanna: *Wizytatorowie generalni Komisji Edukacji Narodowej. Monografia z dziejów administracji szkolnej Komisji Edukacji Narodowej*. Wstęp Henryk Barycz. Lublin 1957 ss. 353, tab. Tow. Nauk. Katol. Uniw. Lubel.

Suchoń Edward: *Historyczny zarys organizacji szkolnictwa elementarnego w Polsce od Komisji Edukacji Narodowej po dobę obecną*. Brześć n. Bugiem 1937 ss. 228.

Szybiak Irena: *Szkoły parafialne w Wielkim Księstwie Litewskim w czasach Ko-*

misji Edukacji Narodowej. W: *Rozprawy z dziejów oświaty*. T. 11. Wrocław 1968 s. 99—124.

Świecki Andrzej: *Idee wiecznie żywe*. W *rocznicę Komisji Edukacji Narodowej*. „Życie Warszawy” 1972 nr 246 z 14.X.

Wierzbowski Teodor: *Szkoły parafialne w Polsce i na Litwie za czasów Komisji Edukacji Narodowej 1773—1794*. Kraków 1921 Książnica Pol. ss. 244.

Ziomek Jerzy: *Walka Kollątaja o reformę Akademii Krakowskiej*. „Nowa Kultura” R. 1: 1950 nr 10 s. 3—4.

Zeleńska-Chełkowska Anna: *Próby wprowadzenia nauk technicznych w Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1776—1833*. Wrocław 1966.

s. 15—43: U progu nowej epoki (1776—1795).

3. Program nauczania i wychowania KEN

Borecki Marian: *Hugo Kollątaj jako miłośnik i obrońca języka polskiego*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” nr 9 Seria Nauk Społecznych: Filologia. Prace językoznawcze. Z. 2: 1956 s. 139—157.

Cieśla Michał: *Kształcenie ekonomiczne w szkołach średnich Komisji Edukacji Narodowej*. „Międzyuczelniane Zeszyty Naukowe — Studia z Historii Myśli Społeczno-Ekonomicznej” nr 7: 1964 s. 3—41.

Czeżowski Tadeusz: *Kilka danych o dziejach logiki w pracach Komisji Edukacji Narodowej*. „Myśl Filozoficzna” R. 2: 1952 Z. 2(4) s. 213—227.

Fierich Jerzy: *Nauki rolnicze w szkołach średnich Komisji Edukacji Narodowej*. Kraków 1950 PAU ss. 151.

Grzyb Mieczysław: *Stan nauczania historii w dobie Komisji Edukacji Narodowej*. „Zeszyty Naukowe WSP w Katowicach” nr 22. Prace Historyczne nr 1: 1964 s. 45—66.

Kołodziejczyk January: *Nauki przyrodnicze w działalności Komisji Edukacji Narodowej*. Wwa 1936 ss. 122. Arch. Nauk Biolog. Tow. Nauk. Warszawskie.

Mikulski Tadeusz: *Walka o język polski w czasach Oświecenia*. „Pamiętnik Literacki” R. 42: 1951 Z. 3—4 s. 796—815. Odb. ss. 22.

Mizia Tadeusz: *Ideologia oświatowa Grzegorza Piramowicza*. W: *Rozprawy z dziejów oświaty*. T. 1. Wrocław 1958 s. 75—98.

Mizia Tadeusz: *Pedagogika Grzegorza Piramowicza*. „Nowa Szkoła” R. 7: 1956 nr 1 s. 13—29.

Nanowski Zbigniew: *Retoryka i poetyka w szkołach Komisji Edukacji Narodowej*. W: *Rozprawy z dziejów oświaty*. T. 5. Wrocław 1962 s. 25—66.

Pachucka Romana: *Język polski i jego nauczanie w reformie Komisji Edukacji Narodowej*. „Problemy” R. 10: 1954 s. 264—266.

Radlińska Helena: *Kollątaj jako wychowawca*. Wwa 1920 Gebethner i Wolf ss. 28.

Rostworowski Emanuel: *Walka Hugona Kollątaja o związek nauki z życiem*. „Życie Nauki” R. 5: 1950 nr 7—8 s. 605—621.

Rzadkowska Helena: *H. Kollątaj o nauczaniu historii*. „Wiadomości Historyczne” R. 1: 1958 s. 330—340.

Rzadkowska Helena: *Świeckość w systemie pedagogicznym Hugona Kollątaja*. „Roczniki Naukowo-Dydaktyczne”. Zesz. Nauk. 14: Historia. 1962 s. 115—136.

Słowikowski Tadeusz: *Poglądy na nauczanie historii w Polsce w wieku XVIII oraz dydaktyczna koncepcja Joachima Lelewela*. Kraków 1960 PWN ss. 150, tabl. 13, portr. 11, bibliogr.

M.in. o zaleceniach KEN dotyczących nauczania historii.

Sietkiewiczówna Wanda: *System wychowania kobiet według Komisji Edukacji Narodowej*. „Przegląd Pedagogiczny” R. 43: 1924 s. 215—243.

Sypniewska Henryka: *Wychowanie fizyczne w szkołach Komisji Edukacji Narodowej*. „Roczniki Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego im. gen. Świerczewskiego w Warszawie”. T. 9: 1968 s. 3—26.

Szyszkowski Władysław: *Walka o język polski w szkołach Komisji Edukacji Narodowej*. „Roczniki Naukowo-Dydaktyczne WSP w Krakowie”. 1962 s. 3—40.

Tync Stanisław: *Nauka moralna w szkołach Komisji Edukacji Narodowej*. Kraków 1922 Książnica Pol. ss. 307.

Węglewicz Mieczysław: *Jana Amosa Komeńskiego Didactica Magna i system szkoły Komisji Edukacji Narodowej*. Wwa 1927 Drukarnia Archidiec. ss. 156.

Wieczorkiewicz Bronisław: *Poglądy metodyczne Kopczyńskiego*. „Poradnik Językowy” 1955 z. 10 s. 353—365.

4. Bibliotekarstwo w dobie KEN

Kurdybacha Łukasz: *Zaslugi Komisji Edukacji Narodowej dla bibliotekarstwa*. „Książka i Kultura”. R. 3: 1947 nr 10 s. 1—3.

Łodyński Marian: *Hugo Kolltąj a bibliotekarstwo polskie*. „Przegląd Biblioteczny” R. 20: 1952 z. 2—3 s. 183—221. Odb. Wwa 1952 Zw. Bibliotekarzy i Archiwistów Pol. ss. 47, ilustr.

Łodyński Marian: *U kolebki polskiej polityki bibliotecznej (1774—1794)*. Wwa 1935 ss. 81 Prace Tow. Nauk. Warszawskiego.

Łodyński Marian: *Wpływ wytycznych Komisji Edukacji Narodowej na państwową politykę biblioteczną Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego (1807—1831)*. W: *Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie*. Wwa 1961 PIW s. 76—105.

Łodyński Marian: *Z dziejów organizacji nauki w Polsce. Początki polskiej polityki bibliotecznej (1774—1794)*. „Przegląd Zachodni” R. 9: 1953 nr 4—5 s. 606—613.

5. Twórcy i działacze KEN

Bobińska Celina: *Szkice o ideologach polskiego Oświecenia. Kolltąj i Staszic*. Wrocław 1952 Ossolineum ss. 169.

Chamcówna Mirosława: *Jan Śniadecki*. Kraków 1963 PWN ss. 136.

Dür Samuel: *O Janie Śniadeckim*. Wwa 1956 WP ss. 134, ilustr.

Dür Samuel: *Światopogląd Jana Śniadeckiego*. W: *Z dziejów polskiej myśli filozoficznej i społecznej*. T. 2: Wiek XVIII Oświecenie. Wwa 1956 s. 281—309.

Kurdybacha Łukasz: [Głos w dyskusji]. W: *Kolltąj i wiek Oświecenia*. Wwa 1951 s. 241—250.

Lechicka Jadwiga: *Wybicki i Komisja Edukacji Narodowej*. Zapiski Tow. Nauk. w Toruniu. T. 15: 1949 nr 1—2 s. 157—172.

Leśnodorski Bogusław: *Hugo Kolltąj*. W: *Z dziejów polskiej myśli filozoficznej i społecznej*. T. 2: Wiek XVIII Oświecenie. Wwa 1956 s. 185—246, portr. 1.

Łukaszewicz Witold: *Hugo Kolltąj w dwusetną rocznicę urodzin (1750—1812)*. Prace Polonistyczne. Seria VIII: 1950 (druk) 1951 s. 79—100.

Miterzanka Mieczysława: *Działalność pedagogiczna Adama ks. Czartoryskiego, generała Ziemi Podolskich*. Kraków 1931 ss. VI, 340. Nauk. Tow. Pedagog.

Mrozowska Kamilla: *Grzegorz Piramowicz jako Sekretarz Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych (1775—1787)*. W: *Studia i materiały z dziejów nauki polskiej*. [T] 6: Historia nauk społecznych. Z. 2. Wwa 1958 s. 163—202. Odb.

Orłowski Ryszard: *Działalność społeczno-gospodarcza Andrzeja Zamojskiego (1775—1792)*. Lublin 1965 ss. XI, 324. Uniw. M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Ostrowski Adam: *Hugo Kołłątaj — ojciec demokracji polskiej*. Wwa 1946 Czytelnik ss. 53.

Skorzepianka Melania: *Feliks Oraczewski, rektor Krakowskiej Szkoły Głównej*. Kraków 1935 L. Anczyc ss. 199, ilustr.

Wojnar-Sujecka Janina: *Franciszek Salezy Jezierski. Zarys poglądów*. Wwa 1956 Książka i Wiedza ss. 200, tabl. 6, bibliogr.

Wojnar Janina: *Ideologia Franciszka Salezego Jezierskiego*. W: *Z dziejów polskiej myśli filozoficznej i społecznej*. T. 2: *Wiek XVIII Oświecenie*. Wwa 1956 s. 247—280.

Przedruk z kwartalnika WiMBP we Wrocławiu „Materiały metodyczne”.

EWA POKUSA
Łódź-Widzew

Komisja Edukacji Narodowej

Lekcja biblioteczna — tematyczna dla uczniów klas 1—2 licealnych

Temat zasadniczy: Komisja Edukacji Narodowej na tle Polski w dobie Oświecenia

Tematy cząstkowe: — Oświata
— Nauka i literatura
— Sztuka

Typ lekcji: Lekcja przeznaczona została częściowo do powtórzenia materiału, poznanego już na lekcjach historii i języka polskiego w szkole, oraz potraktowana jako materiał uzupełniający do tych lekcji.

Cele lekcji: Lekcja biblioteczna i wchodzące w jej skład ćwiczenia mają na celu wdrożenie czytelników do samodzielnego radzenia sobie na terenie biblioteki, a w szczególności do:

- szybkiego wyszukiwania w katalogach potrzebnych książek,
- odnajdywania w książkach popularnonaukowych i wydawnictwach informacyjnych poszukiwanego materiału,
- uważnego czytania i umiejętnego wypisywania cytatów z podaniem źródła,
- korzystania poza zasadniczymi katalogami: alfabetycznym i działowym — również z katalogów pomocniczych,
- poznawanie dorobku ówczesnego Ministerium polskiej oświaty, które obok Konstytucji 3 Maja było najważniejszym osiągnięciem myśli społecznej polskiego Oświecenia.

U w a g a: W obrębie tematu zasadniczego, ze względu na jego zakres, nastąpił podział na tematy cząstkowe — zagadnienia. Bibliotekarka przed przystąpieniem młodzieży do pracy, podaje definicję hasła: Oświecenie, korzystając ze słownika terminów literackich. Zapoznaje młodzież ze źródłem, z którego korzysta (autor, tytuł, dział). Czas przeznaczony na przeprowadzenie lekcji — 2 godziny lekcyjne.

Konspekt lekcji nie uwzględnia w dalszych zestawach (poza pierwszym) takich stałych poleceń, jak: Odnieś katalog na miejsce. Przynieś książkę z półki.

Plan lekcji:

1. Krótkie przysposobienie czytelnicze.
2. Omówienie celu i tematu lekcji.
3. Rozdanie kartek ćwiczebnych.
4. Samodzielna praca młodzieży w zespołach (w miarę potrzeby bibliotekarka udziela dodatkowych wyjaśnień).
5. Podsumowanie lekcji przez bibliotekarkę.

Kartki ćwiczebne:

Oświata

— 1 —

- Weź katalog księgozbioru podręcznego — w dziale 80.
- Odszukaj książkę: *Słownik wyrazów obcych*.
- Przynies książkę z półki.
- Zanotuj: wydawnictwo, rok wydania, sygnaturę.
- Odnies katalog na miejsce.
- Znajdź hasło: Collegium Nobilium; podaj, co się pod nim kryje.

— 2 —

- W katalogu alfabetycznym odszukaj książkę: *Historia Polski* t. 2.
- Zapisz: wydawnictwo, sygnaturę.
- Ze str. 371 wynotuj i powiedz: co wiesz o Szkole Rycerskiej (kto i kiedy ją założył i czym się charakteryzowała?).

— 3 —

- W katalogu działowym 943.8 wyszukaj *Słownik historii Polski*.
- Zapisz: rok wydania, sygnaturę.
- Zapoznaj się z treścią hasła: Komisja Edukacji Narodowej (gdzie i kiedy powstała, podaj nazwiska jej twórców).

— 4 —

- W katalogu alfabetycznym odszukaj książkę: Suchodolski Bogdan: *Nauka Polska w okresie oświecenia*.
- Zapisz: autora, tytuł, sygnaturę.
- Przeczytaj fragment ze str. 599—614 i powiedz: kto i w jakich utworach krytykował oświatę kościelną?

— 5 —

- W katalogu alfabetycznym odszukaj książkę: Klubówna Anna, Stępniowa Jadwiga: *W naszej ojczyźnie*.
- Zanotuj: miejsce i rok wydania, wydawnictwo, sygnaturę.
- Ze str. 251 przeczytaj fragment i opowiedz o zreformowaniu Uniwersytetu Jagiellońskiego (kto tego dokonał?).

— 6 —

- W katalogu działowym 37 wyszukaj książkę: *Zarys pedagogiki*.
- Zapisz wydawnictwo, rok wydania, sygnaturę.
- Przeczytaj fragment ze str. 130 i powiedz o działalności Komisji Edukacji Narodowej na polu oświaty dla ludu.

— 7 —

- W katalogu alfabetycznym odszukaj książkę: *Mały słownik historii Polski*.
- Zapisz: wydawnictwo, sygnaturę.

- Odszukaj hasło: Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych. Powiedz: kto przyczynił się do jego powstania i w jakim celu?

— 8 —

- W katalogu tytułowym odszukaj książkę: *Historia literatury niepodległej Polski*.
- Zapisz: autora, wydawnictwo, sygnaturę.
- Na str. 471 odszukaj informację dotyczącą Komisji Edukacji Narodowej.
- Wymień w punktach: czego dotyczyła jej działalność.

— 9 —

- W księgozbiornie podręcznym znajdź: *Wielką Encyklopedię Powszechną* t. 6.
- Zapisz: wydawnictwo, sygnaturę.
- Przeczytaj hasło: Kopczyński Onufry i powiedz: dlaczego podręcznik ks. Kopczyńskiego był rewelacją pedagogiczną w XVIII w. w Polsce?

— 10 —

- W katalogu alfabetycznym odszukaj książkę: Konarski Kazimierz: *Warszawa w pierwszym jej stołecznym okresie*.
- Zapisz wydawnictwo i sygnaturę.
- Na podstawie spisu treści znajdź rozdział: Szkolnictwo. Przeczytaj i powiedz: Jak przedstawiała się w Polsce, w czasach Oświecenia sprawa szkolnictwa żeńskiego, kto zajmował się kształceniem kobiet i jaką rolę spełniali guwernerzy?

— 11 —

- W katalogu tytułowym odszukaj książkę: *Historia wychowania* t. 1.
- Zanotuj: wydawnictwo, rok wydania, sygnaturę.
- Odszukaj i przeczytaj fragment ze str. 679 i 689. Powiedz: jak ustosunkowała się Komisja Edukacji Narodowej do kształcenia i powinności nauczycieli?

— 12 —

- W katalogu alfabetycznym odszukaj książkę: Mitera-Dobrowolska Mieczysława: *Komisja Edukacji Narodowej 1773—1794. Pierwsze urzędy wychowania w Polsce*.
- Zapisz: wydawnictwo, rok wydania, sygnaturę.
- Przeczytaj fragment ze str. 73—78 i powiedz: o czym mówiły i co zapowiadały „Ustawy” wydane przez Komisję?

— 13 —

- Weź harcerski tygodnik ilustrowany „Na Przelaj” z dnia 15 X 1972 r. (nr 42).
- Odszukaj artykuł: „W imię miłości i dobra powszechnego”.
- Przeczytaj i wypisz cytaty określający cel utworzenia Komisji (kto i w jakim dokumencie umieścił te słowa?).

Nauka i literatura

— 1 —

- W katalogu tytułowym odszukaj książkę: *Millenium*. Zapisz nazwisko autora, wydawnictwo, rok wydania i sygnaturę.
- Przeczytaj tekst na str. 123—127 i odpowiedz: Jakie nauki rozwijały się w Polsce w dobie Oświecenia? Podaj ich przedstawicieli.

— 2 —

- W księgozbiornie podręcznym odszukaj: *Wielką Encyklopedię Powszechną* t. 11.
- Zanotuj: wydawnictwo, sygnaturę.
- Odszukaj i podaj wiadomości o Janie i Jędrzeju Sniadeckich.

— 3 —

- W katalogu alfabetycznym odszukaj książkę: Koźmiński Karol: *Hugo Kollątaj*.
- Przeczytaj fragment ze str. 14 i opowiedz o działalności Kollątaja jako pisarza politycznego. Podaj tytuł jego słynnego dzieła.

— 4 —

- W katalogu działowym 62 odszukaj książkę: Winnicka Halina: *Zapomniany wynalazca*.
- Zapisz wydawnictwo i sygnaturę.
- Przeczytaj tekst na str. 6—7 i powiedz: kogo dotyczy, co wiesz i możesz powiedzieć o jego osiągnięciach w dziedzinie nauki?

— 5 —

- W katalogu tytułowym odszukaj książkę: *Z lat dalekich i bliskich*.
- Zanutuj: nazwisko autora, wydawnictwo, sygnaturę.
- Na str. 281 wyszukaj wiadomości o Stanisławie Konarskim. Powiedz: jakim medalem został odznaczony i dlaczego?

— 6 —

- W katalogu alfabetycznym odszukaj książkę: *Mały słownik pisarzy polskich* cz. 1.
- Zapisz rok wydania, wydawnictwo, sygnaturę.
- Odszukaj hasło: Naruszewicz Adam i powiedz: jaki tytuł nosi jego historyczne dzieło?

— 7 —

- W katalogu tytułowym odszukaj książkę: *O literaturze polskiej*.
- Zapisz autora, wydawnictwo, sygnaturę.
- Przeczytaj tekst na str. 92. Wymień najwybitniejszych pisarzy stanisławowskich, powiedz, jakimi gatunkami literackimi posługiwali się w swej twórczości, podaj przykłady.

— 8 —

- Weź „Życie Literackie” z dnia 27 lutego 1972 r. (nr 9).
- Odszukaj artykuł Pawła Jasienicy: *O Komisji Edukacji Narodowej*.
- Przeczytaj i powiedz: Jaki pierwszy polski pisarz zażądał oparcia wiedzy rolniczej na podstawach naukowych?

— 9 —

- W katalogu alfabetycznym wyszukaj książkę: Siuchniński Mateusz, Kobyliński Szymon: *Ilustrowana kronika Polaków*.
- Zapisz wydawnictwo, sygnaturę.
- Na podstawie spisu treści odszukaj rozdział — kultura Oświecenia.
- Przeczytaj i powiedz: Czym zasłużyli się pisarze tworzący w czasach stanisławowskich?

Sztuka

— 1 —

- W księgozbiornym podręcznym odszukaj książkę: *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*.
- Zapisz wydawnictwo, sygnaturę.
- W rozdziale: Rozwój sztuki plastycznych — wyszukaj i powiedz: Jakie sztuki rozwijały się w Polsce w latach 1760—1830? Podaj ich przedstawicieli.

— 2 —

- W katalogu alfabetycznym odszukaj książkę: Dobrowolski Tadeusz: *Malarstwo polskie 1764—1964*.
- Zanotuj wydawnictwo i sygnaturę.
- Przeczytaj tekst na str. 21 i wymień nazwiska twórców sztuki „państwowej” okresu Oświecenia.

— 3 —

- W katalogu działowym 7.0 wyszukaj książkę: Trzeciak Przemysław: *250 razy o sztuce polskiej*.
- Zapisz: rok wydania, wydawnictwo, sygnaturę.
- W skorowidzu rzeczowym odszukaj: Bacciarelli, Canaletto, Smuglewicz Franciszek. Powiedz, czym zasłynęli ci artyści w świecie sztuki.

— 4 —

- W katalogu alfabetycznym odszukaj książkę: Słopczyk Barbara: *Jaki to styl?*
- Zanotuj wydawnictwo, serię wydawniczą, sygnaturę.
- Przeczytaj tekst na str. 53—60 i powiedz: Jaki styl panował w architekturze w Polsce XVIII w.? Czym się charakteryzował? Podaj przykłady znanych ci zabytków z tego okresu.

— 5 —

- W katalogu działowym 3 odszukaj książkę: *Polska*.
- Zapisz: rok wydania, wydawnictwo, serię wydawniczą.
- Odszukaj rozdział: Wielcy Polacy. Zapisz autora.
- Zapoznaj się z hasłem: Bogusławski Wojciech i powiedz: dlaczego nazywamy go — twórcą polskiej sceny narodowej?

— 6 —

- W katalogu działowym — poziom IV odszukaj książkę: Krzywobłocka Bożena: *Historie warszawskie*.
- Zapisz wydawnictwo i rok wydania.
- Przeczytaj tekst na str. 16—19 i powiedz: jaką rolę kulturalną spełniał w Warszawie dwór Stanisława Augusta Poniatowskiego?

LITERATURA

1. Chrzanowski Ignacy: *Historia literatury niepodległej Polski*. Wyd. 11 Wwa 1971.
2. Dobrowolski Tadeusz: *Malarstwo polskie (1764—1964)*. Wrocław 1968.
3. Gieysztor Aleksander, Herbszt Stanisław, Leśnołowski Bogusław: *Millennium*. Wwa 1963.
4. *Historia Polski*. T. 3 (1764—1864). Wwa 1958.
5. *Historia wychowania*. T. 1 pod red. Ł. Kudyrbachy. Wwa 1967.
6. Jasienica Paweł: *O Komisji Edukacji Narodowej*. „Życie Literackie” 1972 nr 9 s. 5.
7. Klubówna Anna, Stępniova Jadwiga: *W naszej Ojczyźnie*. Wwa 1971.
8. Klubówna Anna, Kazimierczyk Stanisław: *Z lat dalekich i bliskich*. Wwa 1966.
9. Konarski Kazimierz: *Warszawa w pierwszym jej stołecznym okresie*. Wwa 1970.
10. Koźmiński Karol: *Hugo Kollątaj*. Wwa 1965.
11. Krzywobłocka Bożena: *Historie warszawskie*. Wyd. 2. Wwa 1961.

12. Makowiecki Andrzej: *O literaturze polskiej*. Wwa 1971.
13. *Mały słownik historii Polski*. Wwa 1967.
14. *Mały słownik pisarzy polskich*. Cz. 1. Wwa 1972.
15. Mitera-Dobrowolska Mieczysława: *Komisja Edukacji Narodowej 1773—1794 Pierwszy urząd wychowania w Polsce*. Wwa 1966.
16. Pakulska Małgorzata: *W imię miłości dobra powszechnego...* „Na Przełaj” 1972 nr 42 s. 4—5.
17. *Polska*. Biblioteczka dla młodzieży. Wwa 1970.
18. Sierotwiński Stanisław: *Słownik terminów literackich*. Wrocław 1970.
19. Siuchniński Mateusz, Kobyliński Szymon: *Ilustrowana kronika Polaków*. Wwa 1967.
20. *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*. Wwa 1969.
21. *Słownik wyrazów obcych*. Wwa 1971.
22. Stopczyk Barbara: *Jaki to styl?* Wwa 1968.
23. *Słownik historii Polski*. Wyd. 5. Wwa 1969.
24. Suchodolski Bogdan: *Nauka polska w okresie Oświecenia*. Wwa 1953.
25. Trzeciak Przemysław: *250 razy o sztuce polskiej*. Wwa 1967.
26. *Wielka Encyklopedia Powszechna*. T. 6. Wwa 1965.
27. *Wielka Encyklopedia Powszechna* T. 11. Wwa 1968.
28. Winnicka Halina: *Zapomniany wynalazca*. Wyd. 2. Wwa 1962.
29. *Zarys pedagogiki*. Praca zbiorowa pod red. B. Suchodolskiego. Wyd. 2 zmienione. Wwa 1962.

BARBARA PETROZOLIN-SKOWROŃSKA

Aby książka trafiła do czytelnika

W latach 1966—1970 wydanych zostało w Polsce 535 milionów egzemplarzy książek, w latach zaś 1971—1975 ukazać się ma 824 miliony egzemplarzy. Nie grozi nam jeszcze wprawdzie „książkowy potop”, ale coraz istotniejszą sprawą, można powiedzieć nawet — sprawą numer 1, staje się właściwa, dobrze zorganizowana informacja o książce, ułatwiająca czytelnikowi właściwy wybór lektur. Coraz liczniejsze tytuły, spośród których czytelnik dokonuje tego wyboru, to książki bardzo różnorodne; ogólnie można je podzielić na dwie kategorie: książki „funkcjonalne” (nazwane tak przez R. Escarpita w jego „Rewolucji książki”) oraz książki „swobodnego wyboru czytelniczego”, a więc takie, po które czytelnik sięga nie w ramach swej działalności zawodowej, ale gospodarując wolnym czasem.

Sprawa informacji o książkach „funkcjonalnych”, a więc książkach naukowych, technicznych, podręcznikach itd. jest jednym z czynników prawidłowego rozwoju nauki i techniki, a także wszystkich dziedzin życia gospodarczego i społecznego; stanowi ona jeden z elementów informacji naukowo-technicznej i ekonomicznej. Ogólnokrajowe systemy takiej informacji kształtują się już od kilku lat w wielu państwach. Ostatnio jesteśmy nawet świadkami narodzin międzynarodowych systemów informacji: w 1969 roku powstało w Moskwie Centrum Informacji Krajów RWPG, w tym samym roku opracowany został projekt Światowego Systemu Informacji Naukowej UNISIT, przedstawiony w zmodyfikowanej

wersji na sesji UNESCO — ISCU w Paryżu w 1971 roku. W Polsce informacją naukową zajmuje się przede wszystkim Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN (ODiN); informacji naukowo-technicznej służy natomiast system INTE wraz z jego centralną instytucją CINTE. W krajowym systemie informacji ważne miejsce zajmują także Działy Informacyjno-Bibliograficzne bibliotek. Ich roli w ogólnopolskim systemie informacji poświęcona została konferencja zorganizowana przez Zarząd Główny Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i Oddział Wojewódzki Naczelnej Organizacji Technicznej, która odbyła się 16 VI 1972 r. w Łodzi.

Drugim spotkaniem, które odbyło się w Międzynarodowym Roku Książki i podjęło temat informacji dla czytelnika o książce, była sesja zorganizowana przez Bibliotekę Narodową. Celem tej sesji było dokonanie przeglądu form i metod informacji o książce „swobodnego wyboru czytelniczego”. Ponieważ głównie tę kategorię książek udostępniamy czytelnikom w naszych bibliotekach — warto sesji tej poświęcić nieco więcej uwagi.

W dniu 7 XII 1972 roku w warszawskiej siedzibie ZAiKS — Domu Pod Królami zgromadzili się liczni ludzie książki z całego kraju: bibliotekarze, księgarze, wydawcy oraz dziennikarze zajmujący się popularyzacją książki w prasie, radio i telewizji. Sesję otworzył Dyrektor Biblioteki Narodowej Witold Stankiewicz, a podstawowy referat zatytułowany „Informacja o książce. Problemy — fakty — postulaty” wygłosił Dyrektor Instytutu Bibliograficznego BN Radosław Cybulski. Na sesję opracowano szereg referatów szczegółowych, które stały się podstawą wiodącego referatu sesji, a także punktem wyjścia ożywionej dyskusji. Referaty te stanowiły pierwszą próbę dokumentacji działalności informacyjnej różnych instytucji i organizacji, które informują o książkach „swobodnego wyboru czytelniczego”. Tak więc informacją stosowaną przez instytucje profesjonalnie zainteresowane przygotowaniem, opracowaniem i upowszechnieniem książki zajęli się: Tadeusz Huszak („Formy i metody informacji o książce stosowane przez księgarstwo”), Aleksandra Danecka („Informacja o książce w bibliotekach publicznych”), Jerzy Kozłowski („Informacja wydawcy dla czytelnika”) oraz Czesław Kałużny („Metody i formy informacji o książce stosowane przez «Ruch»”).

Obok instytucji profesjonalnie związanych z książką dużą rolę w popularyzacji książki odgrywają prasa, radio i telewizja. Rola ta, a także niedomagania i braki w zakresie konsekwentnej i systematycznej informacji o książce w środkach masowego przekazu ukazane zostały w referatach: Sylwestra Dzikiego („Sposoby informacji o książce w dziennikach”), Aleksandra Jerzego Wieczorkowskiego („Książki na antenie Polskiego Radia”) oraz Hanny Burkowej („Książka na małym ekranie”).

Trzecim „układem”, z którego pochodzi informacja dla czytelnika o książce, są instytucje wpływające na ukształtowanie potrzeb i zainteresowań czytelnicznych, takie jak: szkoły, organizacje społeczne, domy kultury, oświata pozaszkolna dorosłych, towarzystwa regionalne, wojsko itd. Temu „układowi” najmniej uwagi poświęcono na sesji; wśród referatów znalazły się jednak dwa, które i tę tematykę poruszyły: Władysława Wasilewskiej „Informacja o książce w szkołach podstawo-

wych i średnich” oraz Witolda Adamca i Stanisława Siekierskiego „Informacja o książce w organizacjach młodzieżowych”.

W przygotowanych na sesję referatach, a także wystąpieniach dyskusyjnych dokonana została konfrontacja form i metod informacji o książce pochodzących z różnych źródeł. Była to niewątpliwie pożyteczna konfrontacja, ukazywała bowiem zarówno dorobek rozmaitych instytucji w upowszechnieniu książki i czytelnictwa, jak i luki, a także dublowanie pewnych poczynań — rzecz nieuniknioną przy braku koordynacji, a także braku „informacji o informacji”. Być może owocem sesji będzie właśnie zapoczątkowanie koordynacji w dziedzinie informacji o książce „swobodnego wyboru czytelniczego”. Zobaczymy. Na razie jednak zatrzymajmy się na tym, co w materiałach sesji zainteresować nas może z naszego zawodowego punktu widzenia.

Bibliotekarz informuje czytelnika o książce...

Znaczna rola bibliotekarza jako podstawowego organizatora czytelnictwa zwłaszcza w miejscowościach położonych z dala od dużych ośrodków miejskich, była kilkakrotnie na sesji Biblioteki Narodowej podkreślana. Badania Stanisława Siekierskiego z Instytutu Książki i Czytelnictwa BN nad czytelnictwem na wsi dowiodły, że w popularyzacji książki w środowisku wiejskim czołową rolę odgrywa bibliotekarz, a więc ów „żywy człowiek”, który dysponuje księgozbiorem i może go udostępnić. Podobnie rzecz ma się w małych miastach. Ponieważ wciąż jeszcze mamy do czynienia z dużymi dysproporcjami kulturalnymi między tzw. prowincją a centrami wielkomiejskimi, bardzo istotną sprawą jest, by informacja o książce i propaganda książki w bibliotekach publicznych wszystkich szczebli była właściwie zorganizowana, służy ona bowiem bezpośrednio demokratyzacji kultury i tym samym niwelacji „progów kulturowych” w naszym kraju. Jak „modelowo” informacja ta wygląda — ukazała w swym referacie Aleksandra Danecka. Autorka zwraca uwagę na rolę pracy z czytelnikiem indywidualnym oraz na szereg form informacji zbiorowej o książkach, takich jak prelekcje, odczyty, spotkania z autorami, wieczory literackie, konkursy czy wystawy. Przy niektórych bibliotekach działają też zespoły czytelnicze, w których dyskutuje się na podstawie określonych lektur. Atrakcyjnym sposobem propagowania książek staje się ostatnio sprzęt audiowizualny — coraz więcej bibliotek bowiem dysponuje magnetofonami, telewizorami, przezroczami itd.

Obok prezentacji tych, znanych nam dobrze, form Autorka stawia w swym referacie istotne pytanie: które z nich są najskuteczniejsze, które zaś, pochłaniając czas bibliotekarza, przynoszą czytelnikowi niewielki pożytek? Na podstawie wycinkowych badań A. Danecka dowodzi, że niektóre tradycyjne metody propagandy książki, przede wszystkim wystawy biblioteczne, coraz słabiej interesują czytelników. Natomiast spotkania z pisarzami, które cieszą się na ogół wielkim powodzeniem, często nie zdają egzaminu ze względu na złą organizację: czytelnicy po prostu nie mogą znaleźć w bibliotece odpowiedniej ilości egzemplarzy książek pisarza, którego poznają na spotkaniu, tym samym rozbudzone zainteresowanie nie zostaje zaspokojone. A można by temu zapobiec skupiając okresowo w bibliotece potrzebne książki drogą wypożyczeń międzybibliotecznych.

Biblioteki publiczne znaczną rolę odgrywają w zdobywaniu czytelnika wśród dzieci i młodzieży. Z dużym zainteresowaniem najmłodszych spotykają się wieczory bajek połączone często z wyświetlaniem przeźroczy czy przedstawieniami kukielkowymi organizowanymi wspólnie z dziećmi. Formą pracy, która przygotowuje młodych czytelników do samodzielnego korzystania ze zbiorów, są lekcje biblioteczne organizowane często w ścisłej współpracy ze szkołą.

Ważne funkcje, jakie pełni książka w wychowaniu młodzieży, są bezsporne. Stąd też istotna rola bibliotek, w tym także bibliotek szkolnych, których praca ściśle wiąże się z programem dydaktycznym i wychowawczym szkół. Problemem tych bibliotek oraz metodami informacji czytelniczej przez nie stosowanymi zajęła się w swym referacie W. Wasilewska. Przytoczmy kilka postulatów Autorki, która mają służyć usprawnieniu informacji w szkole. W. Wasilewska proponuje m. in., by wydawnictwa zamieszczały w książkach popularnonaukowych i naukowych znaki klasyfikacji dziesiętnej, by zamieszczały w książkach lub na skrzydełkach obwolot krótką informację o autorze i jego twórczości, w przypadku wydawania książek dla młodzieży bez obwolot — by drukowano kopie okładek na kartach i załączano je w cełach propagandowych, wreszcie — by załączano do książek wydawanych dla młodzieży karty katalogowe. Pod adresem księgarń natomiast Autorka wysuwa postulat załączania przy zakupach dla szkół — obszernych, omawiających publikacje w grupach tematycznych, katalogów wydawniczych.

Propozycje te bezpośrednio wskazują na oczywisty fakt, że aby bibliotekarz mógł dobrze wywiązywać się ze swojej roli pośrednika między książką a jej czytelnikiem, niezbędna jest pomoc innych profesjonalistów książki, przede wszystkim wydawców i księgarzy.

O potrzebie dobrej, wszechstronnej informacji o książce dla bibliotekarza mówiła na sesji m. in. Halina Skrobiszewska z Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy (przede wszystkim zwracając uwagę na książkę dziecięcą) oraz Wanda Malczewska z Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Toruniu — wskazując na różne niedostatki tej informacji i trudności z jej korzystania w bibliotekach publicznych niższych szczebli. Jeśli bowiem bibliotekarzowi przypada rola bezpośredniego informowania czytelnika o książce — on sam musi znać dobrze źródła tej informacji i mieć do nich dostęp. Sprawa jednak nie zawsze jest prosta. Dlatego też warto odpowiedzieć na pytanie:

...a kto informuje o książce bibliotekarza?

Zacznijmy od pomocy, z którą przychodzą nam księgarze. Zorganizowany system informacji księgarskiej o książce istnieje od powstania Domu Książki w 1950 roku. Obecnie Zjednoczenie Księgarstwa obejmuje 18 przedsiębiorstw detalicznych Domu Książki, przedsiębiorstwo Powszechna Księgarnia Wysyłkowa oraz przedsiębiorstwo hurtu księgarskiego Składnica Księgarska. W strukturze Składnicy Księgarskiej istnieje Ośrodek Bibliograficzny. Ośrodek opracowuje informację prospektywną, bieżącą, retrospektywną i reklamową.

Informacja prospektywna służy powiadomieniu o książkach oddanych do druku. Podstawowym jej wydawnictwem jest tygodnik „Zapowiedzi Wydawnicze” ukazujący się w nakładzie 11 100 egzemplarzy.

Informacja bieżąca obejmuje: 1) „Kartkowy Katalog Nowości” — tygodnik w postaci kompletu gotowych kart katalogowych z adnotowanymi spisami książek opublikowanych w ciągu omawianego tygodnia (nakład 5 tys. egz.); 2) „Awizo” — codzienna informacja hurtu o otrzymaniu z drukarni nowych nakładów (nakład 220 egz.); 3) „Nowości tygodnia” — powielany biuletyn w dwóch wersjach: pierwsza zawiera rejestr książek polskich, które Składnica zaczęła w danym tygodniu ekspediować (nakład 4900 egz.), druga dotyczy książek importowanych z ZSRR i przeznaczona jest dla księgarń prowadzących sprzedaż książek radzieckich (nakład 3900 egz.); 4) „Książka dla wszystkich” — powielany biuletyn ukazujący się jako dwutygodnik omawiający wybrane nowości literatury pięknej, społeczno-politycznej i popularnonaukowej (nakład 15 tys. egz.); 5) „Kurenda dla księgarzy” — zwracająca uwagę na książki szczególnie zalecane, dwutygodnik w nakładzie 2150 egz.; 6) „Literatura społeczno-polityczna” — miesięcznik zawierający adnotowany wybór literatury z tej dziedziny (nakład 21 200 egz.); 7) „Przegląd Wydawnictw Technicznych i Gospodarczych” — biuletyn miesięczny w nakładzie 66 500 egz.

Informacja retrospektywna obejmuje m. in. „Katalog składowy” wydawany raz do roku w nakładzie 3000 egz., zawierający spis alfabetyczny, przedmiotowy oraz katalog działowy nowości za miniony rok, a także składowe katalogi tematyczne. Informacja reklamowa ma na celu dostarczenie księgarniom bezpłatnych druków informacyjnych celem rozprowadzenia ich wśród odbiorców książek. Są to okolicznościowe katalogi tematyczne, takie jak np. „Historia Polski”, czy „Człowiek — Świat — Polityka” (oba w nakładzie 10 tys. egz.), a także drobne druki ofertowe w nakładach do kilkudziesięciu tysięcy egzemplarzy.

Dobrze zorganizowany system informacyjny naszego księgarstwa mógłby stanowić istotną pomoc dla bibliotekarzy, gdyby nie podstawowa trudność w jego wykorzystaniu: niedostatek egzemplarzy wielu interesujących nas wydawnictw. Druga trudność to dość częste opóźnienia informacji, wynikające ze zbyt długiego procesu drukarskiego. Nie zawsze też spełniają swą informacyjną rolę adnotowane informacje o książkach (szczególnie zamieszczane w „Nowościach Wydawniczych”), służą one bowiem bardziej reklamie książki niż rzetelnej o niej informacji, a to już wina wydawców, którzy nadsyłają noty.

Kłopotliwy dla bibliotekarzy i księgarzy, którzy muszą orientować się dobrze w całej produkcji wydawniczej, jest także fakt, że wydawnictwa stosują inną klasyfikację książek. Stąd postulat ujednoczenia tej klasyfikacji. Problem ten, postawiony już przed kilkunastu laty i ciągle nie rozwiązany — jak wykazała dyskusja — budzi bardzo żywe emocje w środowisku ludzi książki. Wydawcy (mówił o tym prezes Naczelnego Zarządu Wydawnictw, Ryszard Paciorowski) przedyskutowali ostatnio ten problem i stanowczo wypowiedzieli się przeciw stosowaniu przez wydawnictwa klasyfikacji dziesiętnej lub też działowej (jak w księgarstwie), uznając oba systemy za nieprzydatne w polityce wydawniczej. Przedstawiciel Ośrodka Bibliograficznego Składnicy Księgarskiej, Michał Jagła wskazywał natomiast na nieprzydatność dla systemu upowszechnienia książki stosowanej w wydawnictwach klasyfikacji redakcyjnej. Jak dotąd, nic nie zapowiada kompromisu.

Obok systemu informacji wypracowanego przez księgarstwo istnieje równoległe wydawnicza informacja o książce (często zresztą ściśle współpracująca z informacją księgarską). Dokonajmy krótkiego jej przeglądu. Pierwszą zapowiedź książki znaleźć można w tytułowych planach wydawniczych, ukazujących się na ogół w pierwszym kwartale każdego roku w nakładach od 1500 do 15 000 egzemplarzy. Plany te rozprowadzane są przede wszystkim do bibliotek i księgarń. O książkach znajdujących się w druku zamieszczane są informacje we wspomnianych już „Zapowiedziach Wydawniczych” oraz w prasie fachowej, głównie w „Przeglądzie Księgarskim i Wydawniczym” i „Nowych Książkach”. Gdy książka się już ukáže, informują o niej wydawane przez wydawnictwa „Biuletyny nowości”, wydawane często jako druki periodyczne w dużych (sięgających 30 tys. egzemplarzy) nakładach. Biuletyny dostarczane są zainteresowanym bezpłatnie. Niestety, i tu podobna jak u księgarzy bolączka: długi cykl produkcyjny, który powoduje, że częste są informacje o książkach dawno wyczerpanych...

Dla przyspieszenia informacji o nowościach niektórzy wydawcy wydają obok „Biuletynu” druki informacyjne wykonywane techniką powielania. Informacje o nowościach w prasie centralnej i częściowo regionalnej organizuje w zasadzie „Składnica Księgarska” na podstawie porozumienia z wydawcą. W wyniku takiego porozumienia wydawany jest także dwumiesięcznik „Książka w szkole” (nakład ponad 40 tys. egzemplarzy). Wadą tego czasopisma jest znów... cykl produkcyjny, który sprawia, że informacje docierają do nauczycieli i bibliotekarzy szkolnych z opóźnieniem nieraz i wielomiesięcznym! Dobrą i szybką reklamą wydawanych książek są natomiast organizowane staraniem PTWK w sześciu ośrodkach wojewódzkich miesięczne wystawy — przeglądy nowości. Cieszą się one dużym zainteresowaniem, projektuje się więc rozszerzenie tej akcji na inne miasta. Wydawcy nie zaniedbują też informacji o książkach dawniej wydanych. Służą jej roczne katalogi wydawców (wydawane w nakładach od 5 do 15 tys. egzemplarzy), okresowe katalogi zapasów książek znajdujących się w magazynach hurtu księgarskiego, a także liczne druki ulotne (foldery, prospekty itp.).

Zatrzymajmy się jeszcze moment przy publikatorach. Ich roli w zakresie informacji o książkach nie sposób przecenić, zarówno bowiem prasa, jak radio i telewizja mają możliwości dotarcia z informacją o książkach do wszystkich środowisk, a jednocześnie informacja ta może być atrakcyjna i przekonująca, a więc skuteczna. Niestety, to tak potrzebne narzędzie popularyzacji czytelnictwa nie jest w pełni wykorzystane. Prasie brak jest konsekwentnego programu popularyzacji książki. Stąd pilna potrzeba (na którą wskazywał Sylwester Dziki) wypracowania przez Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich i Stowarzyszenie Księgarzy Polskich modelu polityki upowszechnieniowej, a także potrzeba wyraźnego określenia statusu recenzenta książki.

Szczególnie zaniedbane są sprawy krytyki książki dziecięcej i młodzieżowej, niechętnie omawianej w „dorosłej” prasie, która traktuje ten rodzaj książek jako „gorszą” kategorię literatury. Dlatego też ważną funkcję spełnić mogłoby specjalne pismo poświęcone twórczości dla dzieci i młodzieży. Postulat takiego pisma zgłosiła Halina Skrobiszewska, a poparła przekonująco Hanna Burkowa. Optymi-

stycznym akcentem sesji było zainteresowanie tą inicjatywą przedstawiciela Ministerstwa Oświaty i Wychowania, Stanisława Lindera i zapowiedź przedyskutowania jej w trybie roboczym.

Na antenie Polskiego Radia książka pojawia się w wielu audycjach, takich jak m. in. „Książki które na was czekają”, „Z księgarskiej lady”, „Portrety literackie”, „Pisarz i książka”, „Nowości literatury światowej”, „Książki nadesłane” itd. Również telewizja poświęca specjalne audycje książce (magazyn Jerzego Porębskiego „Ex libris”, „Spotkania z pisarzem” w opracowaniu Elżbiety Bryll i Aleksandra Małachowskiego, „Klub Dobrej Książki” Zenony Macużanki, „Nasze recenzje” Lesława Bajera, „Telewizyjny Informator Wydawniczy” i in.). Audycje o książce podzielić można na dwie grupy. Pierwsza to te, które powstają z inicjatywy redakcji Polskiego Radia i TV. Drugie to audycje odpłatne, realizowane na zamówienie wydawnictw i księgarstwa. Koszt tych zleconych audycji jest wysoki: w radio wynosi 1 tys. złotych od minuty, w telewizji natomiast 7,5 tys. złotych za audycję do 5 minut. Postulat zmiany wygórowanego taryfikatora był już wielokrotnie przez wydawców i księgarzy wysuwany. Na sesji BN podjęto jeszcze raz tę drażliwą sprawę wskazując, że informowanie społeczeństwa o wydarzeniu kulturalnym, jakim jest nowa książka, należy uznać za obowiązek publikatorów, a nie za uprzejmość świadczoną (odpłatnie) wydawnictwom i księgarstwu. Bo przecież środki masowego przekazu, podobnie jak i wydawnictwa oraz system upowszechnienia książki, służą jednej sprawie: narodowej kulturze. Tej sprawie służy także dobra, szybka, sprawna informacja o książce, od niej bowiem w dużej mierze zależy społeczny zasięg oddziaływania książki, jej „społeczny żywot”. Dobrze się więc stało, że Biblioteka Narodowa informacją o książce dla czytelnika poświęciła szczególną uwagę. Dodajmy od siebie, że potrzebne jest nie tylko doskonalenie form tej informacji i koordynacja w tym zakresie, ale także lepsza „informacja o informacji”. Niewątpliwie przydałaby się bardzo podręczna publikacja na ten temat.

Odpowiedzi Redakcji

Kol. Maria Ł. — Poznań

Pyta Pani, jakie przepisy regulują sprawy wypożyczania międzybibliotecznego.

Do tej pory obowiązuje w tym względzie zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 23 grudnia 1953 r. w sprawie wypożyczania międzybibliotecznego. (Mon. Pol. z 1954 r. nr A-19, poz. 336).

Jak nas poinformowano w Ministerstwie Kultury i Sztuki, prace nad nowelizacją tego niewątpliwie przestarzałego zarządzenia już wkrótce zostaną podjęte, tak aby zostało ono oparte na nowych zasadach, a tryb wypożyczania był jednolity dla wszystkich bibliotek wchodzących w skład ogólnokrajowej sieci bibliotecznej.

Radzimy śledzić w „Bibliotekarzu” dział „Przepisy prawne”, gdyż jest to niewątpliwie najszybsza informacja o nowych aktach prawnych dotyczących bibliotekarstwa.

Zapytuje Pani, gdzie można dostać instrukcję w sprawie ewidencji zbiorów.

Zasady ewidencji materiałów bibliotecznych wpływających do biblioteki i ubywających z niej reguluje zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 15 sierpnia 1970 roku w sprawie zasad ewidencji materiałów bibliotecznych, ich wyceny i inwentaryzacji oraz odpisywania ubytków w tych materiałach (Mon. Pol. nr 29, poz. 245) oraz Instrukcja Ministra Kultury i Sztuki z dnia 15 sierpnia 1970 r. w sprawie zasad ewidencji materiałów bibliotecznych (Dz. Urz. Min. Kultury i Sztuki, nr 9, poz. 57).

Instrukcja w swoim czasie (tzn. zaraz po ukazaniu się jej) była rozsyłana w znacznych ilościach do bibliotek publicznych. Należy więc przypuszczać, że będzie Pani mogła się z nią zapoznać w najbliższej bibliotece powiatowej lub wojewódzkiej, ewentualnie otrzymać do wglądu właściwe (wyżej wymienione) dzienniki urzędowe w radzie narodowej. Jeżeli zaś instrukcja potrzebna jest Pani na własność, radzimy zwrócić się pismem w tej sprawie do Ministerstwa Kultury i Sztuki — Departamentu Domów Kultury, Bibliotek i Stowarzyszeń Regionalnych, skąd, po odpowiednim uzasadnieniu, będzie Pani mogła instrukcję otrzymać.

Kol. H. Sz. — Starogard Szczeciński

Prosi Pani o wyjaśnienie sprawy powstania kierunku bibliotekoznawstwa na WSN-ach, gdyż zamierza Pani rozpocząć studia na WSN w najbliższym roku.

Przed wszystkim wyjaśniamy, że studia w Wyższych Szkołach Nauczycielskich i Wyższych Szkołach Pedagogicznych są wyłącznie stacjonarne.

Jak nas poinformowano w Ministerstwie Oświaty i Wychowania, rozpatruje się projekt studiów zaocznych w tych szkołach, ale raczej nie należy się spodziewać, że zostanie on zrealizowany już od najbliższego roku akademickiego.

Jeżeli Pani ma możliwości podjęcia studiów stacjonarnych, radzimy wybrać WSN lub WSP z filologią polską — jako kierunkiem najbardziej zbliżonym do pracy bibliotekarskiej, a mianowicie: WSP w Krakowie i Rzeszowie, WSN w Bydgoszczy, Poznaniu, Wrocławiu, Kielcach i Białymstoku.

Niektóre WSN w Wydziałach filologii polskiej posiadają już specjalizację: bibliotekoznawstwo, a mianowicie WSN w Bydgoszczy i Poznaniu oraz w Kielcach — historia z bibliotekarstwem.

Radzimy Pani przejrzeć „Informator dla kandydatów do szkół wyższych, policealnych szkół zawodowych oraz szkół chorążych na rok szkolny 1972/73” wydany przez Ministerstwo Oświaty i Wychowania. Jeśli tego „Informatora” nie posiada Pani we własnej bibliotece, znajdzie go Pani w bibliotece pedagogicznej bądź w inspektoracie.

Radzimy też Pani po dokonaniu wyboru napisać do danego WSN z zapytaniem, czy w następnym roku będą prowadzili specjalizację, która Panią interesuje, a jeśli nie, to gdzie się Pani ma zwrócić w tej sprawie.

*

Do redakcji wpłynęło ostatnio kilka pytań w sprawie organizacji sieci bibliotek na wsi w związku ze zmianami administracyjnymi gromad i osiedli.

Wyjaśniamy, że według informacji otrzymanych z Ministerstwa Kultury i Sztuki prace nad koncepcją sieci bibliotek na wsi oraz ich organizacji są w stadium końcowym i w najbliższym czasie ukażą się wytyczne w tej sprawie. Ze swej strony, jak tylko będzie to już możliwe, postaramy się zamieścić artykuł wyjaśniający i omawiający założenia oraz tok i metody realizacji sieci bibliotek na wsi.